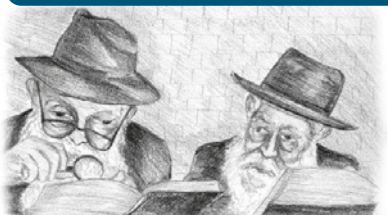
כשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם שונות

בסודשיח

בס"ד ■ גליון פסח ה'תשפ"ב ■ גליון מס' 679

חמץ ומצה

/ הרב יעקב הלוי פילבר

כבר אמרו חז"ל: "הכל תלוי במזל אפילו ספר תורה שבהיכל" (זהר, במדבר קלד), אחת המצוות שנתמזל מזלה בבית ישראל הוא חג הפסח, לא רק המירוק וההכנות המרובות שקודם החג, אלא בעיקר החומרות וההידורים הרבים שקיבלו על עצמן קהילות שונות בישראל, כמו מנהג אי אכילת קטניות, או אי שרית המצה במים וכדומה, והכל כדי להתרחק ממשהו חשש של חמץ. אין ספק בלבי שאילו לא היתה התורה מחייבת אותנו לאכול מצה בערב פסח, היתה המצה המצרך הראשון שיהודים היו אוסרים על עצמם בפסח, שהרי המצה העשויה מקמח ומים היא המזון הקרוב ביותר לחשש של חמץ. ואכן היו יהודים טובים שמלבד כזית מצה בליל הסדר שחייבים לאוכלו מן התורה, לא הכניסו לפיהם בכל שאר ימי הפסח משהו של מצה. ולכאורה יש לשאול על תורתנו הקדושה: אם התורה הרחיקה אותנו כל כך מחמץ, עד שאסרה אותו עלינו לא רק באכילה אלא אפילו 'בבל יראה' וב'בל ימצא', ואם כך מדוע לא זו בלבד שלא אסרה עלינו את המצה אלא עוד הטילה עלינו חובה לאכול אותה, למרות שהיא המצרך הקרוב ביותר לחמץ?

חמץ ומצה, המצוה והאיסור, הם תמצית היהדות כולה. במקורות חז"ל מסמל החמץ את יצר הרע, שאחד מכינויו הוא "השאור שבעיסה". ואכן כמו השאור המתסיס את העיסה כך היצר הוא הכח המפתה ומגרה את האדם לחטא. והשאלה הגדולה היא כיצד על האדם להתנהג ולהתמודד עם הכח הזה? אומות העולם ראו בהתרחקות מן היצר או בחיסולו של היצר את התשובה ההולמת להנצל מן החטא. לכן הכומר הנוצרי אסור בנישואין, וכל המרבה בהתבודדות מן החברה או בסיגוף הגוף הרי זה משובח. לפי השיטה הזו העיור שאינו רואה, והחרש שאינו שומע, והאילם שאינו מדבר, ושאר בעלי המומים הם המושלמים יותר מבחינה מוסרית, מפני שהמגבלות שלהם מונעות מהאדם לחטוא.

לא כן סוברת התורה, הגיבור אינו זה ההורג את יצרו או המדכאו ומחלישו, אלא "איזהו גיבור הכובש את יצרו", שאז הנכבש נשאר בשלמותו אלא שהכובש שולט עליו ומשתמש בו לטובתו. האמת היא שהיצר כשלעצמו אינו טוב ואינו רע, אלא הכל תלוי בשימוש שהאדם עושה בו, אם ישתלט האדם על יצרו, ירסן אותו וידע לרתום אותו למשימות חיוביות, כי אז מקיים האדם באמצעות היצר מצוה, ואם חלילה ייתן האדם דרור ליצריו, יאפשר להם להתפרץ ולפעול ללא ביקורת והכוונה, כי אז מביאו היצר לעבירה. ועל זה אמרה התורה: "ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך" - "בשני יצריך", והמצווה הראשונה בתורה היא "פרו ורבו" שאפשר לקיימה רק בחיים משותפים עם אשה, והתורה בכללה מחייבת אותנו להיות מעורבים עם הבריות עד ש"הפורש מדרכי ציבור אין לו חלק לעולם הבא". על הכתוב "אנשי קודש תהיו לי" היה רגיל רבי מנחם מנדל מקוצ'ק לומר: מלאכים בשמים - אומר רבונו של עולם לישראל - יש לי אלפי רבבות, איני רוצה שתהיו מלאכים, המשיכו להיות אנשים, אלא שאת האנושיות שלכם תחיו בקדושה, קדושה אנושית אני רוצה מכם.

מצות המצה ואיסור החמץ הם מסמלים את שליטתו ואי שליטתו של האדם על יצריו, המצה והחמץ שניהם באים מאותו מקור, מעירוב הקמח במים, כשהקמח מסמל את הגוף החומרי והמים את החלק הרוחני שבאדם (כדרשת חז"ל: 'נמשלו דברי תורה למים'), ועירוב המים והקמח יוצר את הבצק (שהוא הפוטנציאל של החמץ שהוא היצר הרע בנמשל) והבצק כשלעצמו אין בו לא עבירה ולא מצוה. והנה התורה לא זו בלבד שאינה מחייבת אותנו להתרחק מהפוטנציאל הזה אלא היא עוד מחייבת אותנו להזדקק לו, ולעשות ממנו מצה, שהרי אין יוצאים ידי חובת מצה בפסח אלא רק בדבר שמחמיץ. להודיענו שהמצווה והעבירה אינה תלויה ביצר אלא בהתנהגותו של האדם, האם הוא ישלוט על יצרו או שיצרו ישתלט עליו.

■

תפוצה לכל קהילות ישראל

עוד בעיתון

ניתן לעבור לכתבה הרצויה ע"י לחיצה על שמה.

שו"ת חורף
מניין מוקדם לקבלת חג ראשון של פסח מבעוד יום וכן שבת אסרו חג של פסח
המשך בעמ' 2

סימני הסדר
חז"ל סידרו לנו את ליל הסדר, בצורה בה אנו זוכים ומראים את...
המשך בעמ' 3

להמתיק את הדינים
המנהג הרווח בקהילות אשכנז, לקיים מצוות אכילת מרור ב"חריין", מעלה...
המשך בעמ' 4

סיפורים לפסח
אל תהיה 'חמץ'
חטא הגאווה של "המשגיח" ה"סבא" סירב לעלות לתורה "הסדר" שלא נתקיים
המשך בעמ' 6

שביבים
- *על "גניבת האפיקומן"*
- *מיכלא דאסוותא*
- *והיו אוכלים רק דמוי דגים...*
- *בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך*
- *שימוש בכלים חד פעמיים בפסח*
- *פנינים לפסח / מתוך "באר יחיאל"*
- *למה במצה אין טעם?*
- *פסח בחצר גוד*
- *לעבוד את ה' גם בימי הסתר ומרידות*

המשך בעמ' 10

'יש מצוה לספר שליל יציאת מצרים האיר כיום'
'וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְהוָה לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם'...
המשך בעמ' 14

דיקוד הבעש"ט על השולחן בליל הסדר
בהקדמת ספרו 'וחם השמש', מביא רבי שלום משאש זצ"ל, מעשה...

ממנהגי העדות בפסח
משה אמינוב הוא קצב ובעל אטליז מפורסם. בימים שלפני חג הפסח...
המשך בעמ' 15

שו"ת חורף

הרב שבתי יגל / הכולל הקהילתי רעננה

מניין מוקדם לקבלת חג ראשון של פסח מבעוד יום וכן שבת אסרו חג של פסח

רבים שואלים: הנה כידוע זה לא מכבר שעון החורף התחלף לשעון קיץ, וכניסת השבת והחג התארחה לשעה מאוחרת, ורבים נוהגים בשבתות הקיץ לקבל שבת מוקדם להוסיף מחול על הקודש, וכך יוכלו גם הילדים הקטנים להיות ערניים בסעודת ליל שבת.

אולם כעת עם התקרב חג הפסח שואלים הם - האם הם יכולים לקבל את החג הראשון של פסח מוקדם ולהתחיל את ליל הסדר מבעוד יום?

הרי אנו עושים כל כך הרבה דברים בליל הסדר כדי להשאיר את הילדים ערניים שנוכל לספר להם את סיפור יציאת מצרים, ואם אפשר מבחינה הלכתית לקבל את החג (שהשנה חל בשבת) מוקדם - הרי בוודאי שיהיה בזה רווח גדול לעניין הזה.

וכן שואלים האם אפשר בשבת שאחרי שביעי של פסח (שחל השנה ביום ששי) לקבל את השבת מוקדם כדי שהילדים יהיו ערניים לסעודת ליל שבת, או שמא מאחר ואנו מקבלים את השבת מוקדם הרי שאנו מוציאים את החג גם כן מוקדם וזה אינו ראוי לעשות?

תשובה:

קבלת יו"ט ראשון של פסח מבעוד יום

הנה על אף שאכן אנו משקיעים מאמצים רבים כדי להשאיר את הילדים ערים לליל הסדר, מכל מקום מבואר בהלכה שאי אפשר להתחיל את ליל הסדר מבעוד יום כפי שיש נוהגים לעשות בשבתות הקיץ, והטעם הוא שהרי ליל הסדר מתחיל בקידוש - 'קדש', והקידוש צריך להיות בזמן הראוי לאכילת מצה, ומאחר ואכילת המצה הוקשה לקרבן פסח שאינו נאכל אלא בלילה - אי אפשר לקדש מבעוד יום.

ועוד שכוס הקידוש היא כוס הראשונה מד' כוסות, וכל מצוות ליל הסדר נגררות אחר מצוות אכילת המצה ומצוות ההגדה ולכן אי אפשר לקיימן מבעוד יום[א].

אמנם אין מניעה מלהתפלל ערבית מבעוד יום ובצאת הכוכבים מיד להתחיל את ליל הסדר, שכל האמור לעיל שייך רק לגבי מצוות ליל הסדר, אבל את התפילה עצמה אפשר להתפלל מבעוד יום לפי הדרך שנוהגים בשבתות הקיץ - מנחה קודם פלג המנחה[ב], וערבית לאחר פלג המנחה.

ואף על פי שלא יוכל להתחיל את ליל הסדר מבעוד יום, כאמור לעיל, מכל מקום ירוויח בזה שיוכל להתחיל את ליל הסדר מיד בצאת הכוכבים בעוד שמי שמתפלל ערבית בזמנה, מתחיל רק אז את תפילת ערבית, וכך יוצא שיוכל להתחיל את הסדר כשעה יותר מוקדם מבדרך כלל.

אמנם זאת יש לשים לב, שמאחר שלחלק מהפוסקים לא קיימנו מצוות קריאת שמע בכך שהתפללנו מבעוד יום (ולכן אלו הנוהגים לקבל שבת מוקדם בשבתות הקיץ צריכים לקרוא שוב קריאת שמע לאחר צאת הכוכבים - עיין לעיל סימן י"ח) ואם נתחיל את ליל הסדר ללא קריאת שמע יש לחוש שמחמת רוב המצוות והמנהגים המוטלים עליו בלילה זה ישכח מלקרוא קריאת שמע, ועוד שיש הסוברים שאי אפשר להתחיל בסעודה כאשר כבר הגיעה מחצית השעה הסמוכה לצאת הכוכבים[ג], והקידוש הרי הוא תחילת הסעודה - משום כל הנ"ל ראוי להנהיג לענ"ד שלאחר צאת הכוכבים, וקודם הקידוש, יקראו שוב קריאת שמע (ללא ברכות), ורק לאחר מכן יעשו קידוש.

קבלת שבת אסרו חג של פסח מבעוד יום

הנה השואל רצה לומר שבכך שאנו נקבל את השבת מוקדם אנו מוסיפים בקדושת השבת כביכול על חשבון קדושת החג - שביעי של פסח, ואולי אין ראוי לעשות כן, אבל לעניות דעתי אין בכך חשש, ודבר זה מוכח בדברי הט"ז (סימן ת"ר) לעניין קהל שלא היה להם שופר וקיבלו שבת מוקדם ביום ב' של ראש השנה ולאחר קבלת השבת הזדמן להם שופר, עיין שם בדבריו[ד].

ולכן אין מניעה מלקבל את השבת מוקדם ולהתחיל לסעוד את סעודת ליל שבת מבעוד יום כדרך שעושים בשאר שבתות הקיץ, אולם זאת יש לדעת שאף על פי שהוא כבר נמצא בסעודת ליל שבת מכל מקום וודאי שאינו יכול לאכול בסעודה זו קטניות ועל אחת כמה וכמה מאכלי חמץ, שהרי סוף סוף עדיין לא הגיע צאת הכוכבים.

אמנם באופן שיתחיל את סעודתו מבעוד יום ויסיימה לאחר צאת הכוכבים, יש להסתפק האם יזכיר בברכת המזון 'יעלה ויבוא' מאחר והתחיל את הסעודה במהלך שביעי של פסח, או יזכיר 'רצה והחליצנו' מאחר וכבר קיבל את השבת וסיים את הסעודה לאחר צאת הכוכבים, או שמא יזכיר שניהם?

והנה להזכיר שניהם אינו יכול מאחר והוא 'תרתי דסתרי', וההלכה היא שיזכיר רק 'רצה והחליצנו' שמאחר וכבר התפלל ערבית של שבת איך יאמר 'יעלה ויבוא' וכמבואר זאת במשנה ברורה סימן קפ"ח ס"ק י' עיין שם.

א - משנה ברורה סימן תע"ב ס"ק ד'.

ב - וניתן להציע להתפלל מנחה גדולה (ודע שיש שחידשו שבערב פסח טוב לכתחילה להתפלל מנחה בזמן מנחה גדולה שהרי בערב פסח הקדימו להקריב את קרבן התמיד של בין הערבים - הערת הגר"ח ברלין ז"ל בלוח לא"י - ועיין בספר מקראי קודש לפסח חלק ב' סימן כ"ו) וכך יוכלו לקבוע את שעת תפילת ערבית סמוך לצאת הכוכבים באופן שיוכלו לסיים תפילת ערבית ולהגיע הביתה מיד עם צאת הכוכבים או סמוך לזה, משא"כ אם יקבעו את תפילת מנחה ממש לפני הפלג כפי שנוהגים במניינים אלו בשבתות הקיץ הרי שיסיימו את תפילת ערבית זמן רב לפני צאת הכוכבים, וכאמור את ליל הסדר לא יוכלו להתחיל אלא רק

לאחר צאת הכוכבים.
ג - עיין משנה ברורה סימן רס"ז ס"ק ו' ושער הציון שם אות י"א (ועיין לעיל סימן י"ח)
ד - אולם יש לציין שבמקרה הפוך ויו"ט חל במוצאי שבת ורוצה להתפלל תפילת יו"ט מבעוד יום, ובכך בעצם מקבל על עצמו תוספת יו"ט על חשבון קדושת השבת, בזה מצינו בשו"ת דברי יציב או"ח סימן רי"ט שאין לעשות כך משום שקדושת השבת חמורה יותר מקדושת יו"ט, ובתחילת תשובה זו כתב הדברי יציב 'הנה זה לי שנים רבות שנסתפקתי בזה, מעת שהובלנו למחנות הריכוז ע"י הרוצחים הארורים ימ"ש בשבת ערב חג השבועות שנת תש"ד, ורצו להתפלל ערבית מבעוד יום ולא היה בידי לברר אז...' והדברים מבהילים!

סימני הסדר

/ הרב איתמר הרשקו

לע"נ אמי מורתי הכ"מ, רות ב"ר חיים יהודה ע"ה

חז"ל סידרו לנו את ליל הסדר, בצורה בה אנו זוכים ומראים את עצמנו כיוצאים ממצרים. ומשכך כל סימן וסימן, הוא כדוגמת מה שארע עם אבותינו במצרים. ולא רק זאת, כי אם סדר הסימנים הינו המחשת תהליך יציאת מצרים.

כשם שאבותינו ידעו מראש שתגיע הגאולה - גם אנו יודעים שישנו **שולחן עורך**. אך הדרך לשם, אינה ישירה. ואנו עוברים תהליך שלם, מתחילת הערב ועד לזמן הסעודה.

מעין זה אירע עם אבותינו. שבתחילה בא משה ורואה בסבלות העם, וה' נגלה אליו בסנה. וכך גם אנו מ**קדש**ים, כבכל שבת. ולמרות שמיד אחר כך אנו נגשים ליטול את ידינו, איננו אוכלים עדין את המצות. כעין השעבוד שאינו נפסק, גם עם הופעת משה.

כשמשה חוזר ומגיע למצרים ומכריז - 'פקוד פקדתי', מאמין לו העם ואף זוכה להרווחה מסוימת. וכנגד זה אנו אוכלים את ה**כרפס**. ומשנראה שאנו זוכים כבר לגשת למצה ואנו חוצים אותה, אין אנו אוכלים אותה כי אם מצניעים את המצה. כשם שישראל לא נושעו עם ביאת משה לפני פרעה, ואנו רק חיכינו לראות מתי נזכה ונצא ממצרים.

משה דואג להדגיש באזני פרעה את סוף התהליך - במכת בכורות "הנני נוגף את בנך בכורך[1]". וכך אנו חוצים אמנם את המצה ב**יחץ**, אך משאירים את העיקר לסוף - האפיקומן. וכאן מתחיל דיון בעם ישראל ע"י שבעים הזקנים, הנשמטים אחד אחד ומבררים - האם אכן זו הגאולה[2]? וזהו ה**מגיד** בו אנו מספרים את הדרך בה הגענו לשעבוד מצרים, ועד לזמן שאנו נמצאים בו ערב גאולתנו.

מתוך כך אנו נגשים ליטול את ידינו לקראת אכילת המצה - ב**רחצה** וב**מוציא מצה**. וכך משה בא אל פרעה, אף שטרם זוכים אנו לצאת ממצרים.

ולא זו בלבד אלא שהשעבוד נהיה פתאום חזק אף יותר, כשלא ניתן עוד לעם קש לתבן - ואנו אוכלים את ה**מרור**. אך יחד עמו אנו כורכים את החרוסת, שהיא מזכירה את זכויות ישראל. כשהקב"ה שומע את נאקת ישראל, ויודע אותם[4].

וכשמתחילות המכות, ישראל מתחילים לעלות ולזרוח. מתעשרים הם ממכת דם[5], במנה הראשונה ש**שולחן עורך**. וכל זאת משום האמונה שהאמינו ישראל, בדברי משה עבד ה'. שהזהיר את המצרים על המכה הממשמשת ובאה, ופעלו בהתאם לצבור מים רבים - כיוסף הצובר בר כחול אשר על שפת הים[6]. וכך היה להם מים רבים, למכור למצרים. וכן בכל מנה ומנה, עולים ומתעלים התבשילים - עד להוצאת האפיקומן ש**צפון**.

אז זוכים ישראל ויוצאים ממצרים, לאחר מכת בכורות. בה נגלו ישראל כבנו בכורו של ה'.

לאחר מכן אנו זוכים לביזה שניתנה לנו מאת ה' בביזת מצרים, ואנו מברכים ב**ברך**. עד שאנו גומרים את ה**הלל**, כישראל שאמרו שירה על ים סוף.

אך לא רק זו אלא אף זכו ישראל לביזה שניה - ביזת הים. וההלל שנחלק לשנים בלילה זה, מסתיים ב**נרצה** - כשמעשינו רצויים. וזכינו לקבל את התורה ולהיכנס לארץ, יחד עם בניית בית הבחירה.

ומכיוון שפרעה הצליח לשכנע את ישראל להשתעבד לו. גם כשהוא מת, בני ישראל לא שמו ליבם על כך - אלא רק על העבודה שבה הם עבדו.

ולמרות שהיה ראוי שהם יצעקו על מעשי פרעה עמם, אין הם צועקים אלא על העבודה. והקב"ה שומע את שוועתם מן העבודה - למרות שהיו צריכים לפנות אל אלוקי אבותיהם. ואין הם עושים זאת, אלא רק נאנחים מהשעבוד - אך הקב"ה מחשיב זאת כזעקה אליו.

ולכן גם שמיעת הנאקה של עם ישראל בלא שפונים ישירות לה', בכל אופן היא הגורמת לזכירת הברית וזכירת האבות[7].

שכן ירידת ישראל למצרים, היא מכוח הברית לאבות ומכוח האבות. ואף על פי שלא המשכנו את דרך האבות, כפי שהם עצמם הורו לנו רק 'לגור בארץ' - שאמר יעקב, שהפך ל'ישבו נא[8]' - אצל השבטים. בכל אופן הקב"ה שומע את קולנו.

משום שה' בוחר בישראל לא בגלל שהם מדברים עמו, כי אם כך ה' רוצה. וממש כשם שלא מופיע מדוע בוחר הקב"ה באברהם, אלא רק מופיע הציווי - 'לך לך'. כך לא מופיעה פניה ישירה של ישראל לקב"ה, ולמרות זאת ישנה הקריאה מאת ה' - "שלח את עמי ויעבדוני[9]".

ואף על פי שבפרשת 'כי תבא' אנו מזכירים שפנינו אל ה' במצרים[10], בעוד שבפסוקים עצמם בפרשת שמות לא מופיעה פניה אל ה'. זה משום שכשאנו מספרים את סיפור יציאת מצרים, עלינו לדעת שגם צעקה של ישראל - היא בעצם צעקה אל ה'.

וכל ההכנות הבאות לפני ליל הסדר, כשכל אחד מישראל מרגיש 'עול כבד' בניקיונות וסידור הבית - הם כהמחשה לסיפור יציאת מצרים. וכך אנו יכול כל אדם לראות את עצמו - כאילו הוא יצא

ממצרים.

ובימים ההם בזמן הזה - כל צער וצער שיש לישראל מהאומות, מגיע הדבר עד כיסא הכבוד. ולו רק מכך שאנו נאנחים על העניין. 'ותעל שועתם אל האלוקים'.

1 - שמות ז, כז
2 - **אחר באו משה ואהרן וגו'** אבל הזקנים נשמטו אחד אחד מאחר משה ואהרן עד שנשמטו כולם קודם שהגיעו לפלטין לפי שיראו ללכת (ש"ר) - רש"י שם ה, א
3 - ויצו פרעה ביום ההוא את הנגשים בעם ואת שטריו לאמר. לא תאספון לתת תבן לעם ללבן הלבנים כתמול שלשם הם ילכו וקששו להם תבן. ואת מתכנת הלבנים אשר הם עשים תמול שלשם תשימו עליהם לא תגרעו ממנו כי נרפים הם על כן הם צעקים לאמר נלכה נזבחה לאלהינו - שמות ה, ו- ח
4 - **וידע אלהים** נתן עליהם לב ולא העלים עיניו - רש"י שם ב, כה
5 - אמר רבי אבין הלוי ברבי ממכת דם העשירו ישראל כיצד המצרי וישראל בבית אחד והגיגית מלאה מים ומצרי הלך למלאות הקיתון מתוכה מוציאה מליאה דם וישראל שותה מים מתוך הגיגית והמצרי אומר לו תן לי בידך מעט מים ונותן לו ונעשו דם ואומר לו נשתה אני ואתה מן קערה אחת וישראל שותה מים והמצרי דם וכשהיה לוקח מישראל בדמים היה שותה מים מכאן העשירו ישראל - שמות רבה וארא פרשה ט, י
6 - יצבר יוסף בר כחול הים הרבה מאד עד כי חדל לספר כי אין מספר - בראשית מא, מט
7 - ויהי בימים הרבים ההם וימת מלך מצרים ויאנחו בני ישראל מן העבדה ויזעקו ותעל שועתם אל האלהים מן העבדה. וישמע אלהים את נאקתם ויזכר אלהים את בריתו את אברהם את יצחק ואת יעקב - שמות ב, כג- כד
8 - ויאמרו אל פרעה לגור בארץ באנו כי אין מרעה לצאן אשר לעבדיך כי כבד הרעב בארץ כנען ועתה ישבו נא עבדיך בארץ גשן - בראשית מז, ד
9 - שמות ז, טז
10 - ונצעק אל ה' אלקי אבתינו וישמע ה' את את קלנו וירא את עניו ואת עמלנו ואת לחצנו - דברים כו, ז

להמתיק את הדינים

/ הרב יצחק רצקר*

המנהג הרווח בקהילות אשכנז, לקיים מצוות אכילת מרור ב"חריין", מעלה מפעם לפעם טענות כנגדו. בדברים להלן ברצוני לעמוד על שתי טענות כנגד המנהג. הטענה הראשונה הלכתית באופייה: התורה מצווה על "מרור", דבר מר, וטעמו החריף של החריין אינו מר. הטענה השנייה, מתייחסת לסבל שבאכילת כזית חריין, וקובלת כי לא יתכן כי ההלכה תחייב את האדם לסבול כל כך: "דרכיה דרכי נועם" ואין זו דרכה של תורה לגזור על האדם כאב שקשה לו לעמוד בו.

נדמה כי טענה זו מייצגת הרבה יותר מאשר התנגדות למנהג ספציפי זה: היא מבטאת איזו גישה כללית, ששמירת תורה ומצוות אמור להיות משהו שמנעים את החיים בעולם הזה ולא משהו הכרוך בסבל וייסורים. באמצעות הדיון בטענות כנגד החריין, אבקש אפוא להעלות מחשבות לא רק אודות מצוות אכילת המרור, אלא גם לעיין ביחסנו הכללי למצוות ובתפקיד הסבל בעבודה הדתית שלנו, ולהעלות מכך תובנה על מהות הגלות וטיב הגאולה. המקור החשוב ביותר לטענה כנגד הסבל שבאכילת החריין מופיע במכתבו של הנצי"ב לבנו, ר' חיים ברלין:

הקשבתי ואשמע מבנינו שליט"א כמה מעכ"ה נ"י מחמיר בכזית מרור, והוא חריין, ונפלאתי על זה מה ראה מעכ"ה בני נ"י לזה (...) וגם מה שמדקדק מע"כ בני נ"י לאכול חריין, אינני מבין מדוע לא ינהיג עצמו בסאלאטא [חסה] כדעת רוב אחרונים ז"ל שהוא חזרת, והכי נראה ממס' עוקצין פ"ב מ"ז? ולמאי נחמיר לאכול דבר שהוא כחרבות לגוף - והלא "דרכיה דרכי נועם" כתיב, ומכל שכן בליל פסח אחרי תענית ושתית יין! על כן לפי דעתי הדלה על בני נ"י לשנות מנהגו בזה (שו"ת משיב דבר חלק ה סימן יד). דברי הנצי"ב 'והלא דרכיה דרכי נעם כתיב', רומזים לדברי הגמרא בפרק לולב הגזול, העוסקת בזיהוי 'ענף עץ עבות' הנזכר בתורה בין ארבעת המינים. הגמרא שם מעלה את האפשרות שהמדובר בצמח הנקרא 'כופרא', ודוחה זאת בנימוק של: 'דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום'. ורש"י מסביר: 'דרכיה דרכי נועם - ואלו עשוין כקוצים ויוצאין בהן עוקצין הרבה ומסרטין את הידים'. הנצי"ב מבין מתוך כל כי מצוות התורה לא אמורות להכאיב, וגוזר גזירה שווה בין עקיצת הידיים שבכופרא לצריבת החיך שבחריין.

טענה זו על 'קושי וסבל' באכילת המרור מכעיסה רבים וטובים משלומי אמוני ישראל: ליל הסדר אינו פיקניק, ויהדות אינה ניו אייג', הם קובלים בתרעומת. לפי תפיסת עולם רווחת זו, קושי ואי-נעימות אינם עומדים בסתירה לקיום המצוה, ואולי אף להיפך: סבל וקושי הופכים את המצווה למעולה יותר. הם מוסיפים לה נופך של ציות, של מסירות, ואולי אפילו של שגב רוחני. הסבל הופך את המצווה למעין 'עקידת יצחק' קטנה, התקרבות לקב"ה באמצעות הקרבת הנוחות האישית לטובת קיום המצוות. השימוש ב"קלף" של 'דרכי נעם' עשוי להרגיז עוד יותר, ולעניות דעתי, במידה רבה של צדק. ביותר מדי מקרים אנו פוגשים שיח דביק ונוטף שומן ניו אייג'י בנוגע לשאלות הלכתיות, שהסיסמא שלו הוא "דרכיה דרכי נועם". טיעון זה, המופיע במקורו בהקשר מסוים מאד, הופך בידי כוחות אלו לאיזה "חוק יסוד" שניתן למנף לצורך "אקטיביזם הלכתי", המייתר כל שיקול ענייני ורומס כל ערך אחר. אינני סבור כמובן שהנצי"ב מכוון בביקורתו לטענה מסוג זה. יתרה מכך, קשה לראות באכילת החריין דוגמא ל'סבל': בסך הכל מדובר באי נעימות חולפת, וביחס נכון ניתן גם להפוך אותה לחוויה בריאה ושמחה. לא נדיר לראות ילדים המבקשים מאביהם לאכול עוד קצת חריין, אם בשביל האתגר ואם כדי להתגאות בכך אחר כך בפני החברים...

שאלת ה'דרכי נעם' שבחריין, כמו גם במין הכופרא לארבעה מינים, אינה מייצגת אפוא את השאלות הקלאסיות של 'הדת והחיים', כדוגמת 'קוצו של יוד' או 'שביעית בזמן הזה'; היא מהווה אמירה עדינה ודקה יותר על האופי הכללי של המצוות, שאמור להיות בצביון נעים ונח, כזה שאף שריטת הידיים מקלקלת אותו. לאמיתו של דבר, אין מדובר כאן כלל ב'חיפוש קולא', איך ניתן לחמוק מהציווי הדתי בשביל החיים הנוחים, אלא בשאלה הלכתית של ממש: הלא כפי שה'דרכי נעם' מוביל לכך ש'ענף עץ עבות' אינו כופרא, והלוקח כופרא לארבע מינים אינו יוצא בו ידי חובה, כך

אמור ה'דרכי נעם' להוציא את החריין מכלל הירקות שיוצאים בהם למרור. מדובר, אם כן, בטענה שהיא לא פחות 'חומרא' מאשר 'קולא'. כיצד נענה אפוא, אותם הנוהגים לאכול כזית חריין למרור כמנהג אשכנז, לטענת הנצי"ב? כיצד מתיישב מנהג אכילת החריין עם הכלל של 'דרכי נעם'? ובניסוח למדני: האם אכן צודק הנצי"ב בגזירה שווה מעקיצת הידיים שבכופרא לצריבת החיך שבחריין, או שמא 'יש לחלק'?

ברצוני להציע שני חילוקים בין חריין לכופרא, הפוכים זה מזה:

האחד: בשונה ממצוות נטילת ארבעת המינים, הקושי שבאכילת המרור הוא מטבעה של המצוה. אכילת המרור מעצם מהותה אמורה להיות חוויה קשה ולא נעימה - זכר למרור שמררו את חיי אבותינו במצרים.

השני: עיקר מצות אכילת מרור היא לאכלו יחד עם בשר הפסח: "וְאָכְלוּ אֶת הַבָּשָׂר בַּלַּיְלָה הַזֶּה צְלִי אֵשׁ וּמַצּוֹת עַל מְרֹרִים יֹאכְלֻהוּ" (שמות ב, יח). אכילת ירק מר עם בשר היא דבר מקובל, משום שהאיזון בין המאכלים מייצר תחושה ערבה לחיך. וכך כותב ה"אור החיים" בפירושו על הפסוק הנזכר: 'כי כן דרך אוכלי צלי, לאכול עמו דבר חד, כי בזה יערב לחיך האוכל, ויאכל בכל אות נפשו'. ואכן, במטבח האמריקאי נהוג לאכול בכל הלילות בשר צלי עם רוטב חזרת, ללא כל מצווה מיוחדת. החוויה הקשה והלא נעימה הכרוכה באכילת החזרת היא רק עקב ביטול קרבן פסח בזמן החורבן. בימינו, שאין לנו קרבן פסח, אנו אוכלים, מדרבנן, את המרור לבדו. לפיכך, אי אפשר לטעון שלא יתכן כי המרור אליו כיוונה התורה אינו חריין, שהרי 'דרכיה דרכי נעם', משום שמדובר למעשה בהתפתחות בלתי רצויה של המצווה. אם היינו אוכלים את החריין עם צלי בשר, לא היה בכך סבל, אלא דווקא להפך.

יישבנו אפוא את טענת 'דרכיה דרכי נעם' של הנצי"ב כנגד מנהג אשכנז, וביארנו כיצד יתכן שקיום מצוה מסב אי-נעימות. אולם, עדיין נותרה הטענה השנייה: מה בין חריין למרור? חריפות איננה מרירות, והרי למרור אנו צריכים!

ובכן, היות ומדובר במנהג עתיק, שנהגו בו גם גדולי הפוסקים, עלינו להסיק ממנו מסקנה על הפרשנות לטיבו של טעם המרור, ולא להיפך.[1] כפי הנראה, מנהג זה מבוסס על ההבנה שהטעם החד של החריין נחשב כטעם מר. ההבחנה בין מר לחריף אינה חתוכה, ונראה כי מנהג זה מבוסס על הבנה שאין לחלק ביניהם. למרות שמדובר במנהג אשכנזי, אפשר למצוא לו בביאור האור החיים הנזכר לעיל, לטעמה המקורי של מצווה המרור. האור החיים אומר כי יש לאכול עם הצלי "דבר חד": "כי כן דרך אוכלי צלי, לאכול עמו דבר חד". הביטוי "דבר חד" מתאר יחד את הטעם החד של החריין והטעם המר של החסה. ואכן הדרך לאכול עם הבשר גם ירקות מרים וגם חריפים, עדה עדה ומנהגיה. יתכן, וכוחו של מנהג ותיק ומוסמך יפה דיו בשביל לחדש חידוש כזה - שהיות וטעם מצות אכילת מרור הוא משום שדרכו להיאכל עם בשר, לכן נכלל בזה גם ירק מר וגם ירק חריף. ואכן, כבר במשנה נמנים כמה ירקות הכשרים למרור, והגמרא מוסיפה עליהם עוד. המרור אינו שם של ירק מסוים, אלא הוא הירק שמוסיפים לצלי, כדי לייצר ניגוד. מהאמור עד כה עולה לכאורה, כי המרור אינו "על שום שמררו המצרים את חיי אבותינו" אלא תפקידו להנעים את טעם הבשר. האמנם מתכוון האור החיים לחלוק על הטעם שמוזכר בחז"ל וכולנו אומרים בהגדה? האור החיים מתייחס לשאלה זו, ואומר כי לא רק שאין סתירה בין הדברים, אלא שהם משתלבים זה בזה באופן נפלא, ומאירים את המהלך של סדר פסח כולו, של מתחיל בגנות ומסיים בשבח, ושל גלות הקודמת לגאולה:

שאם לא היה הגלות לא היו משיגים אשר השיגו מהצירוף ומה שבררו, ומה גם לפי מה שכתבנו במקומות אחרים, כי גוי גדול עצמו שהוציא ה' ממצרים - הם בחינות ניצוצי הקדושה ששם הייתה ושם נמצאת, וסגולת הוצאתה הוא המרור אשר מררו את חייהם, והוא סוד אומרו עת אשר שלט האדם באדם לרע לו. האיזון בין הטעמים ההפכיים - המתוק והשומני עם המר (או החריף), מביא לעונג עמוק יותר ובוגר יותר. ילד קטן נמשך למאכלים מתוקים ושומניים, וככל שהגיל והבשלות הנפשית שלו עולה, כך הוא לומד להעריך את הטעם של מאכלים מרים וחריפים. אכילה של בשר לבד מספקת לאדם חווית עונג חד ממדית, ילדותית, שטחית. אכילת הדבר המר לצד הדבר המתוק, מדגישה ומעצימה את המתיקות.

באותה מידה, מבאר האור החיים, הגאולה שלמה יותר כאשר היא מגיעה מתוך מרירות השעבוד. 'לית נהורא אלא ההוא דנפיק מגו חשוכא, ולית טובא אלא מגו בישא' [אין אור אלא שיוצא מתוך החושך, ואין טוב אלא שיוצא מתוך רע] (זוהר ב, קפד א). המרירות, הקושי, הסבל שיש בחיים - אינן תופעה שלילית של העדר טוב אלא תופעה חיובית, חלק אינטגרלי מצורת הבריאה. כאשר הטוב נחווה בלעדיהם מתקבלת חווית חיים מפונקת, ילדותית ושטחית, כזאת שאינה מספקת את העומק של הבריאה ואת שלמותה המורכבת מטוב ורע, מרחמים ודין.

התורה מצווה עלינו לאכול את בשר הפסח עם המרור, כדי שנדע להעריך גם את קשיי הגלות שקדמו לגאולה, ולהבין שבלעדיהם לא היינו זוכים להתענג כראוי על הגאולה, לחוות אותה לעומק.[2]

וכאשר חרב בית המקדש? לפי דברי האור החיים נמצא, שביטולו של קרבן הפסח עם חורבן בית המקדש מחזיר אותנו לאחור, למצב של מרירות הגלות ללא הגאולה: מרירות בלתי מתוקנת ובלתי מאוזנת. אכילת המרור לבדו, כאשר בית המקדש אינו קיים - מגלה לנו את מהות קושי הגלות: הגלות מוציאה את הקושי הבסיסי שיש בעולם, את המרירות הטבעית שבבריאה - מחוץ למקום שבו הוא מאזן ומטעים לחיך את המתיקות והיופי של המציאות, אל מקום שבו הוא עומד בפני עצמו, והופך את החיים לקשים ומרים. אכילת המרור לבדו, כאשר בית המקדש אינו קיים - מגלה לנו את מהות קושי הגלות: הגלות מוציאה את הקושי הבסיסי שיש בעולם, את המרירות הטבעית שבבריאה - מחוץ להקשר: מחוץ למקום שבו הוא מאזן ומטעים לחיך את המתיקות והיופי של המציאות. אם כן, בזמן בית המקדש אנו עושים זכר לגלות ולגאולה, ומשחרב - אנו עושים זכר לגלות לבדה. כך הופכת למעשה מצות אכילת המרור את פניה, מאכילה של גאולה - אכילה שבאה להטעים ולהשביח ולגרום הנאה, בכך שהמרור בא עם בשר הפסח, לאכילה של גלות - אכילה שבאה למרר ולהקשות, כאשר אנו מצווים לאכול את המרור לבדו, ללא הקרבן.

ואולי מכאן נובע המעבר מהחסה לחריין, מהמר לחריף. אם המרור מסמל את הגלות, הרי שהוא מושפע ממנה באופן ישיר. אם בתחילה היתה הגלות מרה - 'השבעני במררים הרוני לענה' - הרי ככל שהיא התארכה היא הפכה לחריפה, לשורפת. המרירות כבר אינה מספיקה כדי לסמל את קושי הגלות. היא עדיין נסבלת במידת מה. החריפות, הצריבה, הסבל שיש באכילה של כזית חריין טרי - אכן סימלה היטב ליהודי אשכנז את קושי הגלות שהם חיו בתוכה. מציאות הגלות שהיהודי נתון בתוכה, מפרשת למעשה מהו אותו

'דבר חד' שנכלל במרור: דבר מר - כשהגלות נסבלת איכשהוא; דבר חריף - כשהיא בלתי נסבלת, כשבאו מים עד נפש. פתחתי את המאמר בתיאור התגברות השיח הבית מדרשי סביב שאלת אכילת החריין עקב אי הנעימות שבאכילתו, ואת התקוממות רבים נוכח טענה זו, משום שלתפיסתם הקושי והסבל מעניקים למצווה עילוי ונופך רוחני.

לכשעמדנו במקצת על סודו של המרור, נראה כי ישנו קשר בין תפיסת המציאות היהודית לבין שאלת הקושי בקיום מצוות. תפיסה המקדשת את הקושי עצמו - לא כמעט מרור הבא עם הבשר, אלא הקושי לבדו וכמה שיותר - היא ביטוי של שם ה' שהתגלה בגלות, של קושי השעבוד, של תביעה אין סופית מהאדם עד כדי ביטולו; החיים בתפיסה זו חיים אפוא בתפיסת מציאות של גלות.

לעומתם מבצבצת ועולה תפיסה אחרת, של אלו אשר מבחינתם המציאות כבר החלה להאיר באור של גאולה, והם מבקשים לבטא את שם ה' המתגלה במציאות השלמה. הם אינם מבקשים, עדיין, להחזיר את המרור למקומו הטבעי - עם בשר הפסח, משום שהגאלה השלמה עדיין לא הגיעה; הם מבקשים שלא להפוך את המר לחריף. לראות בקושי ובסבל דבר חסר, לא מושלם, ולהתאמץ כדי לראות בטוב ה'. על מי שמבקש ללכת בדרך זו לזכור היטב את הפסוק 'על מצת ומררים יאכלוהו': לדעת להתענג על הקושי ועל המרירות, ולהבין שבלעדיהם יחסר מטעמה העמוק של הגאולה.

* בית המדרש "בתורתו יהגה" ירושלים / מתוך צריך עיון

1 - עקרון 'המנהג כפרשנות' דורש הרחבה שאין כאן מקומה, ואסתפק כאן בהפניה לתשובת רב האי גאון (אוצר הגאונים סימן קיז, מובאת גם להלכה בבית יוסף) אודות מנהג תקיעת תשר"ת, בה הוא קובע כי מנהג ישראל הוא פרשן יותר מוסמך אף מהתלמוד (!) שהרי כל קבלת התלמוד היא מכוחו של העם.

2 -אכן, השילוב בין גלות לגאולה הוא מיסודו של ליל הסדר - 'מתחיל בגנות ומסיים בשבח'. ליל הסדר מספר את סודו של העם היהודי - שאין אנחנו כשאר הגוים, הילדים המפונקים שקבלו את נחלתם בעולם הזה כדבר המובן מאליו, אנו היהודים זכינו לטעום את חויית הטוב הבלתי מובן מאליו.

סיפורים לפסח

אל תהיה 'חמץ'

החמץ והמצה עשויים מאותם חומרים - קמח ומים. ההבדל הוא, שהחמץ תופח ואילו המצה נשארת בגודלה הטבעי. יש בכך משמעות סמלית: חמץ מסמל גאווה, התנשאות; מצה מסמלת ענווה, צניעות. בחג הפסח אנו נאבקים בגאווה האישית. אנו מבערים אפילו פירורים קטנים של 'חמץ' - של גאווה, ומכניסים פנימה את ה'מצה', הענווה והצניעות. היהדות רואה את הגאווה האישית כאם כל חטאת, מכיוון שהיא מונעת מן האדם להכיר בחולשותיו ומציבה תריז בינו לבין זולתו ובינו לבין הבורא, כפי שאומר הקב"ה על גאוותן: "אין אני והוא יכולים לדור". חג הפסח מלמד אותנו את ערכה של הענווה. לא להתנפח מעבר לממדים האמיתיים, לא להתנשא על הזולת, להיות פתוח תמיד ללמוד ולהשתפר, ולהכיר באפסותנו מול גדולתו של הבורא.

(מתוך דפי חב"ד)

המשך בעמוד הבא...

חטא הגאווה של "המשגיח"

מספר תלמידו של ר' גרשון ליבמן זצ"ל, משגיח ישיבת נובהרדוק, על דמותו התמירה של רבו. כל ימיו היה מצטער ומייסר את נפשו, על פעם אחת שבה נכשל במידת הגאווה, וכשנתבונן באיזו גאווה נכשל _ נלמד לו במעט על דמותו הנעלית:

ר' גרשון זצ"ל מלבד גדלותו בתורה נוהג היה לזכך את מידותיו להכניע את לבו, לבל ירום מאחיו, וכך סיגל לעצמו מנהג, ללכת מידי פעם למקווה שבבית הקברות, בו טובלים את המתים, לטבול בו, כדי להשריש בקרבו כי "דע מאין באת ולאן אתה הולך" וכי "הזמן קצר והמלאכה מרובה". לילה אחד, סיים ר' גרשון את לימודו, שעות רבות של לימוד רצוף נסתיימו להם זה עתה, וחש כי עתה הוא הזמן המתאים לטבול במקווה של בית החיים. כעת, משיכולה הגאווה להתגנב אל הלב, אחר שקידה עצומה, מן הראוי לרכך את הלב והמידות ולהזכיר לעצמו שוב ושוב, כי כל תפקידו של האדם עלי אדמות, הוא לעבוד את קונו באמונה ובתמים. גשם כבד ניתך על הארץ, טיפות מים נטפו בכבדות מתוך האפילה ששררה סביב בית הקברות. רוחות החורף חלפו בשריקה מקפיאה מעל שורות הקברים הלבנות שסופן לא נראה לעין. והנה התקרב המשגיח [אז עוד בחור ישיבה] לבית הקברות, והדלת השבורה של בית הטהרה, נעה ונדה על ציריה החלודים כמזמינה אותו פנימה. אחר הסערה הנוראה שאפפה אותו במרחבי בית הקברות, נדמה היה בית הטהרה הרעוע, כחדר נעים ומואר, המוסק באש עליזה המרצדת באח. חושך אימים שרר בחדר הטהרה. רוח פרצים חדרה מחלון שבור שפער את פיו מעל דלת הכניסה, וחלפה במהירות דרך חור גדול שנקרע בכותל בית הטהרה. שנים רבות לפני כן, תכננו ליצור פתח חדש לבית הטהרה. פועלים החלו בעבודה, וכאשר אחזו באמצעה, החליט גבאי החברה קדישא, כי אין בה צורך.

הרב ליבמן החל לגשש את דרכו במבואות החדר, כשרעם אדיר החריד את הסביבה. בית הטהרה הזדעזע נמרצות ודומה היה כי כתליו הסדוקים, לא ישרדו עוד רעם אחד שכמותו.

בדממה שהשתררה עם חלוף הרעם, נדמה היה לו כי בתוך הרעש הגדול נשמע גם רשרוש כל שהוא מכיוונם של מי המקווה הקרים. חרדה קלה, החלה זוחלת ולופפת אותו. אך הוא התגבר על פחדיו, הרי לשם כך הגעתי לכאן, שח לעצמו, לשבר את המידות, ושב למשש בידיו את כתלי בית הטהרה, כדי לעשות דרכו לבור המקווה. שוב התנגשו להם שתי עננים זה בזה בעוצמה רבה. השמים הוארו באור מסנוור שחדר דרך החור הגדול. בטרם נשמע קולו האדיר של הרעם המתגלגל בעקבות הברק, ושוב שומע את אותו רשרוש קל בוקע ממי המקווה. משהסיט את ראשו במהירות לכיוון המים, הספיק ר' גרשון ההמום לגלות לאור הברק כי מי המקווה מתנדנדים קלות. טרם נגוז אור הברק, צדה עינו בועת אויר קטנה שעלתה ובצבצה מתוך המים. לקראת הברק הבא, כבר היה ר' גרשון דרוך ומתוח. והנה, אך הוארו פני המים, ולחרדתו צצו ועלו מול עיניו מתוך מי המקווה, אצבעות יד אדם. כאן, כבר לא עמד לו כוחו. כל עוד נשמתו באפו, אץ רץ ר' גרשון ונס על נפשו מחדר הטהרה אל הסופה שהשתוללה במרחבים. "נסתי על נפשי, הפחד חדר וחלחל לכל עצמותי, ואימה נוראה אפפה כל גופי. לא הצלחתי לשלוט על שיני שנקשו בעוז". תלמידו נשא את עיניו כשהמשיך לספר, "בפעם הראשונה ששמעתי

מהרב את הסיפור, לא הבנתי, מדוע בתוך שיחת מוסר החליט הרב לשתף אותנו בחוויות שעברו עליו בימי בחרותו. אך בסיומה של השיחה נגלה לפני מעט מאישיותו המופלאה. הרב שעשרות שנים כבר חלפו מאחוריו, עדיין היה נאנח ומתייסר על אותו מאורע שקרה עמו, באומרו: "מאז איני מוצא מנוח לנפשי, מדוע לא עלתה בליבי המחשבה, כי עוד בחור רוצה גם הוא לסגף את עצמו ולזכך נשמתו במי המקווה. כלום יחיד אני בעולמו של הקב"ה?"" דומני, סיים התלמיד, "אין צורך להכביר במילים על דמותו רבת ההוד אחר מעשה זה".

(אוצרות התורה / הרב חנניה צ'ולק שליט"א).

המשך בעמוד הבא...

ה"סבא" סירב לעלות לתורה

שני סיפורי פסח שסיפר הרב ש.ז. כהנא ז"ל, מי שכיהן כמנכ"ל משרד הדתות ורבה של אירן

מעשה זה שמעתי מפי זקני החסידים, שספרוהו בחשאי כממתיקים סוד. עת שתכפו הנגישות על יהודי פולין, בימים שלאחרי גזירות ת"ח ות"ט, רווחה האמונה שהן בבחינת "קדרינית דצפרא" (גל החשכה שלפני עלות השחר– בלשון הזוהר הקדוש). משראו שהפורענויות מתמשכות ואין קץ לימי הרעה, באו צדיקי הדור לכלל דעה שיש לנקוט במעשים כדי לדחוק את הקץ ולהחיש את הגאולה. פתח בזה המגיד הגדול, רבי אברהם דב בן חוה, שגמר אומר להביא את הגאולה על ידי גזירת צדיק, בהסתמכו על מאמר חז"ל: "ותגזר אומר ויקם לך" – "צדיק גוזר והקדוש ברוך הוא מקיים". בכוח הורמנא זו, רשות זו, שניתנה לו בתור צדיק הדור, ביקש להביא את הגואל. כיון שנודע הדבר בפמליה של מעלה, ירדו מיד שליחים ושאלו אצל ה"חברא קדישתא" אם אכן המגיד הקדוש הינו צדיק הדור, אך הללו שתקו ולא היה מענה בפיהם. חזרו על שאלתם פעמיים ושלוש, והללו בשתיקתם עומדים, משל נדבקה לשונם לחיכם.

אמרו בני מרום: וכי אפשר שהללו אינם מכירים בצדיק זה, והלא "צדיק כתמר יפרח, כארז בלבנון ישגה". אלא סימן בכך שאינם מסכימים לדרך זו ואין דעתם כדעתו. משמע המגיד על כך, אמר: כתוב "ואל תהא דן יחידי", וביטל את רצונו. המגיד היה יחיד בדרכו, אבל לא יחיד בדעתו, הרבה צדיקים סברו כמותו, שיש להחיש את הגאולה, ואם לא איכשר דרא– חייבים להכשירו, וקודם לכל על ידי תשובה. הם הסתמכו על מאמר חז"ל: "גדולה תשובה שמביאה את הגאולה, שנאמר ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב". והיו מעודדים את עצמם ואת תלמידיהם ותלמידי תלמידיהם למעשי תשובה גדולים, תשובת רבים ושלמים, הגוררת אחריה תשובת הכלל, ובסופה: (היום יבוא) הגואל אם בקולו תשמעו"... שיטה אחרת ומיוחדת בנידון זה הייתה נקוטה בידי הסבא–קדישא משפולא, הוא גרס את דרך ההתדיינות עם ריבונו של עולם, כביכול, והשתדל להוכיח לו כי עליו למהר ולהביא את הגאולה בין שישראל עושים תשובה ובין שאינם עושים תשובה, בין שהדור כולו זכאי ובין שהוא כולו חייב. והיה הסבא קדישא אוסף את כל הפסוקים שבתורה, נביאים וכתובים, ומאמרי חז"ל, ומעלה אותם כלפי מעלה, כדי להוכיח שחייב הוא, כביכול, לגאול את ישראל כמות שהם, על חטאיהם ופשעיהם. מדי שבת בשבתו היה הסבא משפולא עולה לתורה, וכנהוג בחצרות האדמו"רים נתכבד בששי. רק בשבת אחת, שבת פרשת וארא, היה עולה לחמישי. דבר זה היה קשור עם התעסקותו בעניין הגאולה. פעם אחת, בשבת פרשת וארא, נקרא לעלות ב"עליית הכבוד": בששי, ועלה ובירך את ברכת התורה ופתח בעל הקורא בקריאה, בעוד הגבאי עומד עליו ומחווה לו ב"יד של כסף" על גבי הקלף. משאך נקרא הפסוק הראשון: "ושמתי פדת בין עמי ובין עמך למחר יהיה האות הזה". תפס הסבא את ה"יד", עיכב את הקריאה וקרא: "נו, נו, רבונו של עולם, הלא כבר אחרי ה"למחר". כל הקהל זקפו עיניהם בתימהון אל הבימה. איש לא הבין מה מתרחש. הסתכלו הכול זה בזה בתמיהה: למה התכוון הרבי? מה רצונו? כאשר אך נסתיימה התפילה הקיפוהו תלמידיו ושאלוהו לפשר הדברים. ועמד הרבי כדרכו והסביר להם בניחותא: "פסוק זה כשדורשים אותו לגופו ולעצמו, הרי הוא מוסב על מעשה הגאולה, ויש בו משום ראיה מפורשת להבטחתו, כביכול, של אבינו שבשמים, המחייבת אותו לגאול את ישראל כמו שהם. "ושמתי פדת" – "פדת" חסרה ו', ללמדך שהפדות תבוא אפילו כשהיא חסרה, היינו חסרה בתשובה. "בין עמי ובין עמך" בין שבני – ישראל הם בבחינת "עמי", ובין שהם בבחינת "עמך", כמו שנאמר: "רד כי שחת עמך..." "למחר" צריך להיות "האות הזה". הגאולה. ובכן, שאלתי את הרבש"ע היכן הפדות והיכן המחר? שמא תאמרו יש מחר לאחר זמן, הריני מחזיר את הפסוק לפשוטו ושואל: כלום גם לבני פרעה הייתה הכוונה ב"למחר" לאחרי זמן? אלא אין מקרא יוצא מידי פשוט. והנה: כמה וכמה כבר דחקו בנו ושיעבדונו והכו בנו ועדיין לא נושענו. "נו נו"!

כדרכם של תנאים ואמוראים, שהיו מעידים על עצמם כי בהגיעם לפסוק פלוני היו מתעכבים עליו ובוכים, כך גם הסבא קדישא היה נאנח כל ימיו בכבדות כשקראו בתורה פסוק זה. ואף לשנה האחרת כשנקרא לתורה לששי בפרשה זו והוא קם לעלות, נתקף פתאום חולשה בכל גופו ופניו נתכרכמו. במשך שעה קלה ראו הכול כיצד הסבא קדישא נאבק עם עצמו, עד שלבסוף חזר וצנח על כסאו ולא עלה. "מסופקני", אמר, "אם רשאי אני להיות שליח לקריאת פסוק בדבר הנעלם מבינתי. למה אין "הוא" מקיים את הנאמר בפסוק ומעכב את הגאולה. ואם תמצי לומר שעדיין אין הדור כולו חייב, מה איכפת לו לאבינו שבשמים? אם ישראל עדיין מקיימים כמה וכמה מצוות – לא סגי בכך?" ומספרים חסידים, שפעם אחת קרא אליו את הגבאים ובעלי הקריאה והתייעץ אתם, אם אפשר להעביר את הפסוק "ושמתי פדות", המתחיל בששי, אל סוף חמישי, עד אשר ימלא הקב"ה את הבטחתו, כי אז יוכלו בלב שקט לקראו בנשימה אחת עם הפסוק שלאחריו: "ויעש ה' כן". לבסוף, לאחרי דין ודברים ועקב מעשה שהיה, חזר בו הסבא קדישא מהצעתו והחליט להסיג את עצמו משני לחמישי.

המשך בעמוד הבא...

"הסדר" שלא נתקיים

אף מעשה זה שמעתיו בחשאין, ואין אני מעז לספרו ברבים אלא כסיפור משל בלבד. אם כי פעם ספרתיו בסגל חבורה של זקני חסידים והללו תלו בי עיניהם, כאילו אומרים: מאי קא משמע לן? היה זה ב"ליל הסדר". חסידים למאות התאספו ובאו לבית מדרשו של הסבא קדישא, כדי לערוך בצוותא את ה"סדר".

כבר התפללו ערבית והחסידים בלבושי שיראין כבר ישבו ליד השולחנות הערוכים וציפו לבוא הרבי. והנה נפתחה הדלת והופיע הרבי, לבוש כולו לבן, בלווית יצחק"ל הקטן שידיו היו מלאות אגוזים ומיני צעצועים. ישב הסבא בכורסת–ההסיבה שלו ועל ידו יצחק"ל שהעלה על השולחן את אגוזיו וצעצועיו ושיחק בהם.

רצו החסידים לעכב בידי הקטן, אך הסבא גער בהם ולא הניחם להפריעו. אותו ליל חג נשתהה הרבי שעה יתירה לפני הסדר. הוא הפליג בכוונות ויחודים, פירש את הכוונות ואמר "תורה" על ענינא דיומא, ובכל דבר ודבר דרש תלים של כוונות, להוכיח את שיטתו כי צריך לכפות את הקץ ובמהרה, בין שישראל ראויים לכך ובין שאינם ראויים לכך. וכך היה מונה את טענותיו אחת לאחת וסומכן על עניני ה"סדר". לבסוף דומה היה שכבר ניגש הוא לערוך את ה"סדר". הוא נשא את קול הארי שלו וקרא: "קדש" ובהפנותו את עיניו היוקדות לעבר יצחק"ל הקטן העסוק במשחקו, הוסיף ואמר: "מיד לכשבא אבא מבית הכנסת מקדשים על היין". אחר הרים עיניו כלפי מעלה והמשיך: "והוא הדין לגבי אבא שבשמים, משחזר מבית הכנסת וראה יהודים שבורים ורצוצים מחמת גזירות הגלות וטרדות הזמן וקושי הפרנסה, עייפים מן ההכנות הרבות והקשות לפסח, כשהם מתפללים בדבקות ובכיסופי גאולה עליו לקדש מיד, לחדש את קידושיו עם ישראל ולא להתעכב אף לרגע".

את הדברים הללו השמיע בקול תקיף, כמי שבא בתביעה ודרישה, ומיד נשתררה דממה מתוחה בבית. הכול כאילו שמעו קול ענות של מאבק קשה ועקשני. וכך המשיך הסבא ודרש וסח סיפורי מעשיות, עד שהגיעו למזיגת הכוס ל"מה נשתנה".

נתנו כל המסובים עיניהם ביצחק"ל, שיקום וישאל את הקושיות, אך הילד הקטן, שלא החזיק עוד מעמד נרדם על גבי השולחן, כשראשו שמוט בתוך זרועו. התחילו המסובים להעירו: "יצחק"ל, יצחק"ל" וגער בהם הסבא ואמר: "אל תעירו ואל תעוררו, הניחו לו לישון ואנו נחכה".

ושוב פתח בדברי תורה ובסיפורי מעשיות, כשהוא מסתכל בעיניו פעם כלפי מעלה ופעם כלפי יצחק"ל, ובת צחוק מוזרה נסוכה על פניו הנוגים וחרושי הקמטים. כך נקפו שעות ויצחק"ל לא התעורר, העצבנות בקרב המסובים הלכה וגברה. כמה מבין החסידים בקשו שוב להעיר את הילד, אך הרבי עכב בעדם. כבר עברה שעת חצות וכבר הגיעה אשמורת אחרונה, ועדיין היו עומדים לפני "מה נשתנה", והחיוך המוזר לא סר מעל פני הרבי. בשעה האחרונה הזדקף פתאום הסבא מלוא קומתו, כמי שהתאזר בגבורת מלחמה, נשא עיניו למרום ופתח ואמר: "ריבונו של עולם! מה טעם צריכים לקדש מיד לכשחוזרים מבית הכנסת– כדי שלא יירדמו תינוקות וישאלו את הקושיות. והנה, ריבונו של עולם, הבט וראה, מה לא עשיתי ליצחק"ל לבל יירדם? נתתי לו אגוזים, צעצועים, וכל אשר איוותה נפשו, ובלבד שלא יישן, אף על פי כן נרדם. ואם כך הוא, אנו מה אנחנו"... כאן נשבר קולו של הסבא ובבכייה המשיך והתחנן: "ריבונו של עולם! מהר וגאל אותנו לאלתר, כל עוד אנו עדיין בבחינת "אני ישנה ולבי ער," עוד מעט ונשקע בשינה עמוקה כמו יצחק"ל, אזי תאחר את המועד ולא יהיה לך עוד את מי לגאול". ומיד לאחרי זה קם הסבא מאצל השולחן ופתח בריקודו הסוער ומלהיב. רצה להראות לו לאדון כל המעשים, כי יודע הוא לרקוד גם בחשכת הגלות. ותוך כדי ריקודו אחז בזקנו ופאותיו וקרא כלפי מעלה: "רבון העולמים! למה אתה מחכה לתשובתם של ישראל? כשם שאני רוקד לפניך כן אני נשבע לך בזקני ובפאותי, כי לחנם אתה מחכה, ישראל אינם יכולים ולא יעשו תשובה, ועליך לגאלם בין עמי ובין עמך"... וכך היה רוקד וזועק, בוכה וצוהל, עד שנפל ארצה בעודו אוחז בזקנו ובפאותיו.

המעשה הזה עורר תדהמה רבה. מקורבי הסבא בקשו לטשטש את העניין ונמנעו מלספרו ברבים. ברם, כשהגיעו הדברים לאוזני הצדיק, רבי ישראל מרוז'ין, אחז אף הוא בזקנו ובפאותיו ונאנח ואמר: אכן, צדק הסבא משפולא, ואולם, אני ממלא אחריו ומוסיף ונשבע לכם בזקני ובפאותי, כי באם הקדוש ברוך הוא יגאלם מיד הם עושים תשובה".

שביבים / שאול שיף

על "גניבת האפיקומן"

רעיון פיקנטי ומיוחד במינו, העלה המרצה החב"די הרה"ח יוסף יצחק ג'ייקובסון: אחד המנהגים החביבים על ישראל בליל פסח הוא חטיפת האפיקומן. בתחילת הסדר מטמין האבא את מצת האפיקומן בתוך הכרים והכסתות ואחר כך הילדים מעלימים ממנו את המצה ולא משיבים אותה לפני שמנהלים מסע סחיטה תחת איומים, כאשר שעת חצות מתקרבת. בשיעור לפסח תשפ הארכנו לסקור את מקורותיו של המנהג, ויסוד הדברים קדום ביותר, בגמרא (פסחים קט): "חוטפים מצה בשביל התינוקות שלא יישנו". היינו שעורכים כל מיני משחקים עם המצה כדי להשאיר את התינוקות ערים בליל החינוך של השנה. ואולם אין ספק שהדברים תמוהים: מה פתאום לחנך לגניבה? כיצד ליל החינוך של השנה, מתנהל בצורה של תחיבת ידיים לרשות היחיד? האם אין דרכים נוספות להשאיר את הילדים ערים, כמו עריכת חידון וחלוקת פרסים בסוף הסדר?!

אכן רבים מגדולי ישראל ובתוכם אדמו"י חב"ד ביטלו את המנהג בביתם, ועדיין מדובר במנהג ישראל תורה שמובא בספרים מאות שנים. והתמיהה אפוא: מה מקום הגניבה בליל פסח? הדברים מובנים היטב לאור דברי רבנו הזקן הנ"ל: חלק מזכירת יציאת מצרים הוא תזכורת לכך שיצאנו כגנבים. גנבנו את דעת פרעה, אבל חשוב מכך: גנבנו את עצמנו. אנו עצמנו היינו מבוהלים, מודאגים, חששניים מהעתיד ולא משוכנעים במאה אחוז שזאת הדרך הנכונה. אבל קמנו ועשינו את הדבר הנכון. אחר כך נדרשו עוד 04 שנה כדי לשנות את הראש והלב, אבל השינוי היה יכול להתחולל רק אחרי קפיצת האמונה הראשונה. אחרי כל זה, כבר הגיע הזמן לשלב הבא בהארת העולם: "ובמנוסה לא תלכון", אלא "בשובה ובנחת תוושעון" באתהפכא אמתית בגאולה השלמה בקרוב ממש.

מיכלא דאסוותא

סיפור מיוחד שהגיע למערכת "אור לישרים" מאת בעל המעשה:

בשנת תשע"ה יום שב"ק אחרון של פסח (בחו"ל) הותקפתי ל"ע ה"י בכאבים עזים בבטני באופן נורא מאד ממש מרגע לרגע הוחמר, והבהילו אותי בעצם יום השב"ק לבית הרפואה מעייני הישועה, והרופאים קבעו מיד לניתוח דחוף כי הי' לי חסימת מעיים מסוכנת ביותר ה"י, והובהלתי לחדר ניתוח ובחסדי השי"ת ברוב רחמיו וחסדיו יצאתי ב"ה מזה ונבראתי. וזה הי' אחרי שהיו לי כבר כמה פעמים חסימות עם כאבים ופעם גם הבהילו אותי לבית הרפואה ובחסדי השי"ת הרופאים טיפלו בי והצליחו ב"ה להביא לשחרור החסימה מבלי צורך לניתוח ח"ו, ורוב הפעמים אחרי כמה שעות של יסורים ובתפילות צדיקים וברכותיהם השתחרר לבד בהיותי בבית. אבל אז כאמור המצב הי' חמור מאד, וב"ה נבראתי כאמור.

בשנת תשע"ז בערב פסח ליל בדיקת חמץ שנתיים אחרי שעברתי ניתוח על חסימת מעיים ר"ל כאמור לעיל, הותקפתי שוב בכאבים נוראים, כמוהם כמעט לא היו לי מעולם... הרגשתי חסימה ר"ל. ניסתי לא להתייחס, הן הרי ערב פסח מחר, ופחדתי שלא יאשפזו אותי לפסח, ח"ו, וגם בבית צריכים להכין עוד את החג ואת ליל הסדר, והייתי מלא תקוה לד' שזה יעבור לבד, אבל הכאבים התגברו מאד, ובחצות הלילה הלכו בני שיחיו למו"ר שליט"א להזכיר אותי, ותשובתו היתה: "אמרו תחילה 2 פרקי תהלים, ואח"כ גשו מיד לבית הרפואה".

הגענו למיון ב"מעייני הישועה", והרופא נתן לי הרגעות חזקות, ועשו לי בדיקות. אחר כשעה בא הרופא ושאלני איך אני מרגיש. אמרתי לו שאחרי ההרגעות נרגעו הכאבים, אבל אני מרגיש שעדיין הבטן לא השתחררה. הוא אמר לי שאינו רואה כלום, וישאלני אם אני רוצה ללכת הביתה. שמחתי על האפשרות ועניתי בחיוב: בוודאי! הן ערב יו"ט היום!... הגעתי הביתה ב-5.00 בבוקר. השפעת התרופות פגה והכאבים חזרו שוב ביתר עוז ה"י.

בשעה 7, רצתי לבד למו"ר שליט"א והוא כבר היה עטור בתפילין לפני התפלה, וברואתו אותי שאל אותי בלשון הקודש "נו, מה נשמע?", אמרתי שבבית הרפואה קיבלתי אמצעי הרגעה, ונרגע קצת, אבל עתה הרבה יותר גרוע, וערב יו"ט היום, וצריכים להיות בבית בליל הסדר.

ענה בפ"ק "מיכלא דאסוותא, מיכלא דאסוותא" והוסיף את שמי ושם אמי. ותו לא אמר כלום. הלכתי הביתה ברגשות מעורבים, בדרך הליכה לביתי כבר נעלמו ב"ה כל הכאבים ממש כלא הי'. ישנתי כשעתיים והתעוררתי. המעיים השתחררו מיד, ב"ה, והלכתי לתפלה וב"ה הכנתי את כל החג ואת שולחן הסדר. ונכנסנו ב"ה לחג הק' בשמחה ובבריאות, ולאור כל הדברים האלה, (כאבים נוראים והייתי ער כל הלילה) חשתי חולשה בכניסת החג, בליל הקדוש באמירת ההגדה הייתי בחולשה והרגשתי חוסר יכולת להמשיך, אמר לי בני נ"י אל תאמר בקול, אלא בשקט ובנחת, אבל לא יכולתי, ידעתי שאנו עומדים לפני ה"מיכלא דאסוותא", וזה הכניס בי תקוה ובטחון. אחר "רחצה", קיימנו ב"ה את כל המצוות עם ה"מיכלא דאסוותא", את כל ה'כזית'ים בלי שום הגבלה, ומיד הרגשתי כבריה חדשה, ב"ה, וקיבלתי כוחות שמיימים עם הרגשה שאמנם הרפואה הזאת ה"מיכלא דאסוותא" פעל מצויין, והמשכנו את עבודת הלילה הקדוש עד השעה 3 לפנות בוקר, מבלי להרגיש כל חולשה ועייפות, ב"ה. וכן הי' כל ימי החג ב"ה, שאכלנו כל הימים מצות וסעודות החג כרגיל. בערב שביעי של פסח, שאלני מו"ר שליט"א, איך עבר עליך החג? ועניתי "ב"ה! הכל היה בסדר מבלי שום בעיות"... והפטיר "נו, מיכלא דאסוותא". מני אז ב"ה נעלמו כל ההתקפות וכל העניינים ב"ה הסתדרו, כמובא בזוה"ק: "כֵּיוָן דְּאָכַל הַהוּא אַסְוָותָא, אָמַר מִכָּאן וּלְהָלְאָה יֵיכוּל כָּל מָה דְּאִיהוּ תָּאִיב, וְלָא יָכִיל לְנַזָּקָא לֵיהּ....".

הנני חש חובה לפרסם את הנסים שעשה עמי הקב"ה ולגלות ברבים ש"מיכלא דאסוותא" הִנּוֹ דבר מוחשי ומציאותי, וממילא גם "מיכלא דמהימנותא", שהמצה היא רפואה וסגולה גדולה לאמונה להתחזק באמונה בבורא עולם במלא מובן המלה, כמובא בזוה"ק בהמשך שם כדלהלן.

והיו אוכלים רק דמוי דגים...

מספרים הרב ישראל יעקב פרבר והרב יהודה לייב שטיסל מח"ס 'המנהג':

המנהג בכמה קהילות ובפרט יוצאי רומניה, שלא לאכול דגים כלל בחג הפסח, לפי שהדרך היתה לשלוח דגים מעיר לעיר, והיו מניחים פרוסת חמץ עם יין שרף בפיו של הדג כדי לשמור על טריותו. וכן המנהג בחצרות ויז'ניץ ונדבורנה, וכך נהג גם המהר"ם שי"ק זצ"ל. ויש שהיו אוכלים במקום הדגים 'פאלשע פיש', דהיינו מאכל הנעשה מבשר טחון מבושל, כעין דגים טחונים. מטעם זה נהגו בכמה חצרות חסידים לקנות לכבוד חג הפסח 'לעבעדיגע פיש' - דגים חיים, כשיטת ה"פרי מגדים" (אשל אברהם סוף סי' תמז) שכל זמן שהדגים עודם בחיים אין בהם שום חשש של חמץ אפילו אם היה החמץ בפיהם בפסח. ולפיכך נמנעו בהרבה מקומות שלא לאכול דג סלמון כיון שאי אפשר להשיגו חי. כן נמצא במנהגי ראפשיץ, קאליב, באיאן וחב"ד. וכן נהג כ"ק מהר"א מבעלזא זי"ע לדקדק לקנות דגים חיים לפסח לעצמו, אבל לא הקפיד כך לבני ביתו (הגדש"פ 'אמרי קודש'). ומנהג גור לאכול דגים רק אם הסירו את עורם.

הסכנה באכילת דגים בניסן

ויש מקומות שהקפידו שלא לאכול דגים רק בימים הראשונים של פסח משום טעם אחר, מפני המבואר בגמרא (פסחים קיב, ב) שאכילת דג שיבוטא בימי ניסן קשה לצרעת, וכיון שבאמצע החודש המזל של החודש יותר בתקפו, על כן נזהרים בימים הראשונים של פסח, שהוא באמצע החודש, שלא לאכול דגים ('ויגד משה' סימן כז אות ט). אכן בזמננו אין מקפידים כ"כ בזה כמו שכתבו הפוסקים, לפי שנשתנו הטבעיים מזמן הגמרא, וגם משום שרק הדג הנקרא שיבוטא מזיק, ודג זה אינו שכיח בינינו. אמנם ברוב קהילות ישראל נוהגים לאכול דגים בכל ימי הפסח ובפרט בליל הסדר, כמו שכותב היעב"ץ בסידורו (שער האיתון), שיזמין בשר ודגים כפי כוחו מן המשובח למצות שמחת יום טוב. וכמו שמצינו בכמה מקומות שאכילת דגים היא שמחה בסעודה, ובסעודה שלעתיד לבוא יאכלו מן הלויתן. וכן כותב גם הגאון רבי חיים פלאגי זצ"ל בספר 'יפה ללב' (ח"ב סימן תעו אות ב) שנכון לאכול דגים בליל הסדר, ובפרט בזמן הזה שאין לחשוש לחשש הקדום לפי שאין מאכילים חמץ חריף לדגים בדורנו. וכן המנהג בבאבוב וכך נהגו האדמו"ר מקלויזנבורג זצ"ל והאדמו"ר ה'ויחי יוסף' מפאפא זצ"ל.

ומצינו כבר בגמרא בערבי פסחים (קיד, ב) שאמר חזקיה שאפשר לקיים החיוב של אכילת שני תבשילין בליל הסדר נגד קרבן פסח וקרבן חגיגה, באכילת דג וביצה שעליו, הרי שנהגו לאכול דגים בליל פסח. ב'שו"ת שיח יצחק' (סימן רו) מביא רמז לאוכלים דגים בפסח, שהוא זכר לנאמר בגמרא (סוטה יא, ב) שבשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור נגאלו ממצרים, ובעת שהלכו לשאוב מים היה הקב"ה מזמין להם דגים קטנים בכדיהן עיי"ש. וכן הוא בספר 'יפה ללב' (סי' תעו אות ה). להארות והערות ניתן לפנות למכון "המנהג" במייל: hamenhog@gmail.com

בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך

אולי התשובה לבן הרשע היא, עפ"י המבואר באור החיים הקדוש על הפסוק (במדבר כג, י) תָּמֹת נַפְשִׁי מוֹת יְשָׁרִים, כי שמעו אזניו מרשעים שאמרו לו בפירוש כי אם היו יודעים שיחזרו בתשובה ותיכף ימותו היו עושים תשובה אלא שיודעים שאינם יכולים לעמוד בתשובה זמן ארוך כי דבר מלך זקן וכסיל עליהם רח"ל (עכ"ד). אבל באמת טעותם על פניהם איך יוכלו עתה בעת חוליים לתאר בנפשם מה שיהי' בעת בריאותם, כי אחרי התשובה באמת נעשה לברי' חדשה, ונמאס בעיניו מעשות כל רע, כאשר עד עתה התאוה נפשו לכל התאוות כן אח"כ תמאס נפשו בכל רע ותבחר בטוב, וגם התשובה האמיתית כשתעלה על לבו גודל חטאו ופגמו לפני מי, כו', אז בחרטתו הגדולה אינו חושב על עצמו, ועל זמן הבא, כי אולי ימות תיכף כר"א בן דורדיא (ע"ז י"ז), ומה לו לחשוב על זמן הבא עליו לטובה, וגם איננו חושב ומעלה בדעתו אם יועיל לו תשובתו, רק צועק אל ד' ממעמקי לבו ובוכה ומתחנן לפני בוראו שימחול לו, ומתחרט באמת על חטאו.

וזה הוא הפירוש בתשובה לבן הרשע, וכמבואר בהפיסקא יכול מר"ח כו' בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך, היינו לבל תחשוב על העבר ועל העתיד רק על רגע זאת שאתה עומד בה, וברגע זה תוכל לצאת מאפילה לאור גדול, וגם הרשע איננו מאמין שיוכל לפעול ע"י דיבורים מפחותי ערך, וע"ז היא התשובה כמו שנאמר (שמות יג, ח) וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר, עיין אוה"ח הקדוש (שם), ונוסיף נופך שתגיד לו אשר אותו האור לילה כיום יאיר תוכל לעורר ע"י הדיבורים וסיפור יציאת מצרים, וזה ביום ההוא לאמור.

(ישמח ישראל לפסח אות מג)

שימוש בכלים חד פעמיים בפסח

/ הרב יעקב יצחק פוקס

לקראת הפסח ואף במהלכו, אחד מהאמצעים להקל על בעלת הבית ולמנוע "יציאתה מן הכלים", הינו השימוש בכלים חד-פעמיים, שכמפורט להלן - כיום, לכל סוגיהם, הינם כשרים לשימוש בפסח ללא שום חשש. אלא שמתבקשת שאלת מפתח: האם מתקיים 'כבוד שבת ויום טוב' בשימוש ב'כלים' הנזרקים לאשפה בתום השימוש בהם? אמנם, מבחינות שונות, מתקיים בהם 'עונג שבת', בראש ובראשונה בשל שלילת הצורך בהדחת כלים בין סעודה לסעודה, ובעיקר בעריכת השולחן במהירות, באפשרות החלפת צלחות, כוסות וסכו"ם במהירות בין מנה למנה, ובעיקר בפינוי מהיר לשקית אשפה. אבל, האם זהו שולחן מכובד הראוי לשבת קודש? לחג? ולליל הסדר?

הלכה למעשה: בשולחן ערוך (סי' רמ"ב משנ"ב וכה"ח): "מהו כבוד שבת, שירחץ גופו ויגלח שערותיו וצפורניו... ויהיה בגדיו נאים ומכובסים... ושולחנו ערוך במפה נקיה ולבנה ואכילתו בכלים נאים". וכתב הגרי"י פישר זצ"ל בספרו 'אבן ישראל' (ט, ל): "כלים נאים", היינו, שישתמש בשבת ויו"ט בכלים היפים שבביתו, ומכל מקום אין מניעה לאכול בכלי פלסטיק חד-פעמיים, כיון שמצוי שמשתמשים בהם גם בשמחות ובמשפחות ברוכות ילדים ובמקום של ריבוי אורחים, ומעטים בטרחא וטרדה בשבת. וסיים: "והכל לפי העניין ולפי מה שהוא האדם, איש וביתו והרגליו".

כוס חד-פעמית לעשיית קידוש ולנטילת ידיים:

שו"ע (קנ"ט, א): ואין נוטלים לידיים אלא בכלי, וכל הכלים כשרים, אפילו כלי אדמה וכו'. ומשמעות הפוסקים, ששם כלי תלוי בשני תנאים: א) מחזיק רביעית נוזלים כשעומד במקומו מבלי שיישפכו, ועומד לשימוש חוזר. ב) לשיטת הרמב"ם (כלים פי"ב הי"ד): "לא נקראו כלים, אלא המחזיקים חמים כצונן"

הלכה למעשה: אף שלפני כ-35 שנה הכריע בעל אגרות משה (ח"ג, ט"ל ויו"ד ג, כ"ג) שכלים חד- פעמיים, כיון שפטורים מטבילת כלים אין עליהם שם כלי, וכן דעת הגרי"י וייס זצ"ל גאב"ד העדה החרדית זצ"ל בשו"ת מנחת יצחק (י, כ"ג) וכן כתב הגר"י ברייש זצ"ל בשו"ת חלקת יעקב, שאין כלים חד פעמיים ראויים לנטילה ואין צריך לומר לכוס של ברכה; וכן מעשה היה באדמו"ר מסאטמאר זצ"ל שחיכה בהיותו בשוויץ זמן ממושך ולא אכל סעודת שבת כשלא הייתה אלא כוס חד"פ לנטילה; ובספר 'אורחות רבנו' ח"א מובא שכן הייתה דעתו של הסטייפלר הגרי"י קניבסקי זצ"ל, שאין לקדש בכוס חד פעמית - אולם בשנים האחרונות הכריעו ה'באר משה', הגר"ש וואזנר, ה'ציץ אליעזר' והגר"ב זילבר זצ"ל: מכיוון שראויים לשימוש חוזר (עכ"פ באותה בסעודה), ומה שנזרקים הוא רק עקב מחירם הזול, ויש מקרים שכשאין מספיק כוסות שוטפים אותם ומשתמשים בהם שוב - על כך השתנה הדין. ולעניין מה שאינם מחזיקים חמים כצונן, יש לסמוך על דברי ה'ביאור הלכה' (קנ"ט ד"ה "כיון שמחזיק") שכלי שדרך שימושו בצונן אין צריך שיחזיק חמים, ובנוסף, המציאות היא שרוב הכלים האלו כיום מחזיקים חמים.

{הערה: כל הפוסקים מסתייגים מהעצה להכניס כוס בתוך כוס, וכלשונם: "לאוסרים לא יועיל כלום, ולמתירים אין בזה צורך". ולמעשה לעניין קידוש, בשעת הדחק או כשטרחה רבה למצוא כוס רגילה, יש לקבוע כוס זו לשימוש חוזר, ואז אולי יש להקל. ומהנכון, לכוון בברכת הקידוש גם על הבקבוק שבו היין, וימזוג אח"כ גם ממנו לתוך הכוס, או שלאחר ששמע ויצא ישתה מהיין שבבקבוק מלוא לוגמיו.}

לעניין ליל הסדר: מסתבר שאין כלי חד פעמי דרך חרות, ואינו מתאים לבני מלכים המניחים על שולחנם כלים מפוארים ומשובחים. אכן, קיימים כיום גביעים חד-פעמיים הדומים לגביעי כסף, ואף ראויים לשימוש חוזר יתכן וכשרים אף לכתחילה. הערה: לדעת בעל החוות יאיר וכף החיים יש הידור לקדש על כוס מכסף טהור.

כלים חד פעמיים ששימושם בחיבור:

ישנם כלים המשמשים כגביע או להגשת מנות אחרונות, שנמכרים כשהבסיס משמש למכסה, ובשבת או יום טוב, לפני השימוש, הופכים את המכסה להיות כרגל ובסיס לכלי. והשאלה: האם מכיוון שזהו חיבור לצמיתות (קבע), וקרוב לוודאי שהחיבור לעולם לא יתפרק, הרי זה ממש "בונה" או עושה כלי? ומאידך יתכן שעצם הזריקה לאשפה היא כפירוק החיבור? ויש דיון דומה בפוסקים לעניין עוד כלים וחפצים שלאחר השימוש נזרקים לאשפה, לדוגמא: חיבור מזרק חד פעמי להזרקת זריקה, השחלת פתילה ביו"ט לפתיל צף, קשירת שקית אשפה בקשר על גבי קשר, והדבקת טיטול מלא לשם זריקתו.

ראיה גאונית הביא המהרי"ל דיסקין בקו"א סי' ה משעיר המשתלח ביום הכיפורים, שקשרו לו ביום הכיפורים לשון של זהורית, ולא הוזכר שהכהן ירד ופתח את הקשר. ואכן רבים מגדולי דורנו הכריעו, שכלים וחפצים המשמשים אך ורק לשימוש בודד, ולאחר מכן נזרקים לאשפה, אין בהם איסור בונה, קושר או עשיית כלי. "ומכל מקום, מהיות טוב, ראוי לפני הזריקה לפרק את החיבור".

מוקצה:

א. תבניות אפיה וכלים ממתכות שנועדו לאפיה (סופלה, מנות אחרונות) - כעיקרון דינם ככלי שמלאכתו לאיסור, שמותר בטלטול לצורך גופו (להגיש פיצוחים) או מקומו. אך להכרעת המשנ"ב: כשיש כלי של היתר עדיף להשתמש בכלי ההיתר ולא בזה שמלאכתו לאיסור [לדוגמה, מוציאים בשבת עוגה מהקפאה ורוצים להניחה בכלי, עדיף להשתמש לשם כך בכל מגש שבבית מאשר להוציא תבנית אפייה מהתנור, או להשתמש בתבנית חד פעמית, הנקראת 'תבנית אפייה'! אלא אם כן באותו בית מייחדים מראש את התבניות החד פעמיות לאו דווקא לאפייה]. ב. כלים חד פעמיים משומשים שהושלכו לאשפה - כיון שאף אדם לא יוציאם משם לשימוש, הינם מוקצה, אבל מותר להסירם מהשולחן ישירות לאשפה משום גרף של רעי (שלחן שלמה ב, ש"ח ל"ז. חזו"ע, וחוט שני).

יש לדעת: כלי חד פעמי שהתעקם או התקפל, כגון, ילד ששיחק בכוס חד פעמית והתעקמה - אסור ליישרו, משום תיקון כלי. וכשם שאסור ליישר בשבת או יום טוב כפית או מזלג שהתעקמו.

■ פנינים לפסח / מתוך "באר יחיאל"

א. 'חמץ-מצה' אותיות של זה כאותיות של זה, ההבדל אינו אלא בנקודה הדקה הנוספת של 'ח'. ללמדך שאיסור חמץ במשהו בלבד.

ב. 'קדש, ורחץ, כרפס', כל כמה שאדם מישראל זוכה יותר לקדושה, כך הוא מבחין יותר בשפלותו, עד כמה רחוק הוא מן הקדושה. הוא מרגיש עתה שעליו להיטהר ולזכך עצמו, היינו ע"י 'קדש' נוכח הוא לראות כי צריך הוא ל'ורחץ'. אבל אסור לאדם להתייאש ברוחו, אלא ילמד מה'כרפס'_ עלים ירוקים אשר נאכלים בליל פסח, הלא הם שקועים באדמה והם מתעלים על שולחן ה'סדר' ומברכים עליהם ברכה ומתעלה הניצוץ הגנוז בו, כך צריך כל אדם להתחזק וללמוד מזה כי הקב"ה עוזר לאדם להתרומם מהדרגה השפלה ביותר לדרגה העליונה ביותר.

ג. 'כרפס' ר"ת כלל ראשון פה סתום, 'יחץ מגיד' גם מה שנחוץ תשתדל לקצר ולומר רק החצי..., 'מוציא מצה מרור' ועל ידי זה תצא מן המצה המריבה והמרור...

ד. 'מצה, מרור, כורך' מצה מרמז על יצר הטוב, ואילו מרור מרמז על יצר הרע, יש לכרוך יחדיו היצר הטוב עם היצר הרע בשביל עבודת השי"ת, כמו שדרשו חז"ל (ברכות נ"ד) "בכל לבבך" בשני יצריך ביצה"ט וביצה"ר.

ה. 'מגיד, רחצה' לא רק את עצמו צריך אדם לרחוץ ולטהר מן הרע, אלא צריך הוא להגיד גם לאחרים שירחצו ויטהרו עצמם להיות בטהרה.

ו. "ליל שימורים הוא, ר"ת "המחזיר שכינתו לציון", רמז למה שאמרו חז"ל (ר"ה י"א) 'בניסן נגאלו ובניסן עתידין להיגאל'.

ז. 'מצה" ר"ת 'מכל צרה הצילנו", אם מקיימים מצות אכילת מצה כהלכתה, זוכים להינצל מכל הצרות.

ח. 'הקהה את שיניו' מדוע צריכים להקהות דווקא את שיניו של הרשע ? אלא 'רשע' בגי'075, הסר את 'שניו' בגי'663, נשאר 'צדיק' בגי' 402.

ט. "אם הבנים שמחה", "אם" ר"ת של כל גאולות ישראל, גאולת ישראל ממצרים ע"י אהרן משה, גאולת ישראל בפורים ע"י אסתר מרדכי, גאולת ישראל לעתיד במהרה ע"י אליה ומשיח.

למה במצה אין טעם?

/ הרב יהודה שורפין

במצה אין שום רכיבים, חוץ מקמח ומים. לא שמרים, לא תבלינים, אפילו לא מלח. מדוע?

שאלה מעניינת: למה למצה צריך להיות טעם כל כך תפל? אי אפשר להוסיף קצת חומרי טעם למצה, אולי תבלינים? לפחות קצת מלח, משהו?

התשובה הקצרה והפשוטה היא, שהמצה נקראת בתורה "לחם עוני", לחם של עניים. אדם עני יכול להרשות לעצמו רק את שני המרכיבים הפשוטים ביותר: קמח ומים. זה לחם זול ומשביע.

יש לכך עדויות רבות לאורך ההיסטוריה. למשל: רבי אברהם אבן עזרא, אחד מפרשני המקרא הקלסיים, מספר עדות אישית מהתקופה שבה היה כלוא בהודו, שהאסירים והעבדים ניזונו מלחם דמוי מצה. בחג הפסח אנו מציינים את השעבוד של אבותינו שהיו עבדים במצרים, ואין מתאים יותר מלאכול "לחם עוני", מקמח ומים בלבד.

אבל יש הסבר עמוק ומשמעותי יותר. מדוע בכלל אוכלים מצה בפסח? כך אנו אומרים בהגדה: "מַצָּה זוֹ שֶׁאָנוּ אוֹכְלִים, עַל שׁוּם מָה? עַל שׁוּם שֶׁלֹּא הִסְפִּיק בְּצֵקָם שֶׁל אֲבוֹתֵינוּ לְהַחֲמִיץ, עַד שֶׁנִּגְלָה עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּגְאָלָם". כלומר: אבותינו אכלו מצות במצרים, כי הם עזבו את מצרים בחיפזון ובבהילות. הקדוש ברוך הוא הצית בהם את האמונה החזקה, ורק בזכותה הם נמלטו ממצרים והלכו אחרי אלוקים למסע בלתי ידוע במדבר. ויש לזה משמעות רלבנטית גם עבורנו. לפי תורת הסוד, המצה נחשבת ל"מאכל האמונה". היא מבטאת את האמונה הפשוטה, הנקייה. את המוכנות להתמסר לאלוקים וללכת אחריו בלי מחשבה שנייה ובלי ספקות ופקפוקים. וזו הסיבה לכך שהמצה נטולת חומרי טעם. המצה היא מצה 'נטו'. אין בה עושר של טעמים, דווקא משום שהיא מייצגת את הפשטות. את הנחישות וההתייצבות לעבוד את אלוקים באמונה שלמה ופשוטה.

[מתוך אתר חב"ד]

פסח בחצר גור

{במחיצת הקודש של האדמו"ר מגור בעל הבית ישראל זצוק"ל, ממים שלנו במוצא ועד לזעקת 'לשנה הבאה בירושלים' בשביעי של פסח.}

בערב החג עבר בית המדרש הגדול, על כל חדריו ומבואותיו, מירוק וניקיון יסודי עליו ניצח בֶּ ר ֹ ך , שמש החצר. ובשעת בין ערביים של ליל ערב פסח התקיימה הנסיעה בראשות הרבי למעיין מוצא לשאיבת מים שלנו עבור מצות המצוה שייאפו מחר, בערב פסח.

החסידים שבקשו לנסוע ולהשתתף במעמד, עלו לאחר תפילת מנחה לאוטובוסים, אותם ארגן החסיד ר' משה מילשטיין ויצאו לדרך. מעמד 'מים שלנו' היה מעמד בלתי נשכח, שרוח מרוממת במיוחד אפפה את כל משתתפיו. הרבי הגיע כשהוא חבוש בכובע חדש, עטוף במעיל עליון 'איבערציא' וצעיף, על פניו נסוכה ארשת רעננה, נינוחה ואצילית. המכונית הגיעה קרוב למעיין שבמורד הגבעה, שם יורד הרבי ומתקרב עד המעיין המפכה בין הסלעים. דקות מספר ניצב הרבי ליד המעיין, מחכה שהשמש תשקע, כשהוא מוציא מדי פעם את השעון שבכיסו ומביט בו. בהגיע הרגע הנכון לקח הרבי ספל מילא אותו ממי הנחל, פעם או פעמיים, ומזג ממנו לכדים החדשים. את הכלים, אגב, הביא חסידו של רבנו, הרה"ח ר' רפאל יעקב שפירא, שבבעלותו הייתה חנות כלים בשכונת 'מחנה יהודה', והוא ובניו ניצחו על הבאת הכלים במעמד זה.

במעלה הגבעה ניצבו הכן בשעה זו כמה מחשובי החסידים, ביניהם ר' אברהם ישעיה רוזנברגר ור' איצ'ה מאיר רוסט, ולאחר השאיבה פנה אליהם הרבי ואיחל 'לשנה הבאה בירושלים הבנויה' ובכך תם לו המעמד המיוחד. בדרך חזור שרים באוטובוס מניגוני חג הפסח, 'והיא שעמדה' ועוד, ואווירת חג שורה כבר בלבבות. כשחוזרים לחצר הקודש מתקיימים מנייני מעריב בחצר התחתונה, ולאחר מכן פונים כולם לבדיקת חמץ בבתיהם. למחרת בבוקר עורך הרבי שריפת חמץ בפינת רחוב רלב"ח, הרבי יורד מהטראסע לרחוב רלב"ח, ושם ממתינים המוני חסידים לחזות בו במעמד זה.

בסביבות השעה שתים עשרה מגיע הרבי לאפות מצות מצוה במאפייתו של הגה"ח לייבלע סלונים (מצאצאי הבעל התניא) ברחוב חסידי קרלין בבית ישראל, כשעדיין אינו לבוש בבגדי יו"ט בשעה זו. הרבי פוסע הלוך ושוב, מה'פארנעמער' ר' איצ'ה רוזמרין, עד ה'שיבער', הוא ר' יעקב יואל גערער המכניס את המצות לתנור, תפקיד שעוד היה חזקה בידו מפולין. הצפיפות במאפייה היא אדירה, המונים מבקשים להיכנס פנימה במעמד זה, והרבי מפקח ומפזר מדי פעם את הדוחק. קרוב לשעה ואף יותר שהה הרבי במאפיית המצות. לאחר שסיימו לאפות את המצות שהיו אגב, קטנות בקוטרן מהרגיל, הביאו אותן לבית המדרש העליון שדלתותיו נעולות בשעה זו, שם הניחו אותם על השולחן כדי לצנן אותם. מהמצות האלו אכל הרבי לאורך ימי החג, מהן גם היה מחלק לחסידים עד ליל הסדר, לעתים נתן למאן דהו מצה שלמה ולפעמים שלושת רבעי מצה.

ליל הסדר הייתה הפעם היחידה בה לבש הרבי קיטל במהלך השנה, על שולחנו הסבו בחור או שתיים מישיבת 'שפת אמת', תושבי חו"ל, שנותרו בירושלים והוזמנו על ידי הרבי.

למחרת ליל הסדר, ביום ראשון של חג, ירד לפני התיבה למוסף החזן ר' אברהם הערש כשהוא לבוש בקיטל, כשהקאפעלע מלווה אותו בתפילת טל בניגון של 'היה עם פיפיות'. הטישן בפסח היו מיוחדים באווירתם, הציבור כאמור היה קטן יותר יחסית לשאר ימות השנה, סביב השולחן ניצבו רק שתיים או שלוש שורות, והחסידים הדרים בירושלים זכו בהם לקרבה מיוחדת. הרבי חבוש היה במהלך ימי הפסח בספודיק מיוחד, רחב יותר. בטיש ביום ראשון של פסח זימרו חברי הקאפעלע את הפיוט 'טל תן' מ'תפילת טל'. בסיום הטיש, וכן בטיש של שביעי של פסח, חילק הרבי 'מאנדעל לעקאח - עוגת שקדים'.

בליל שביעי של פסח נערך בחצר הקודש אחד הטיש'ן המרוממים

ביותר, במהלכו שרו הכול התלהבות ובריקוד את המילים 'המעביר בניו בין גזרי ים סוף' בניגון הידוע, ובאותם רגעים כאשר כל החסידים יחדיו התנשאו מעלה ומטה בריקוד נדמה היה כי בית המדרש כולו כמו נישא ומתרומם אל על...

למחרת ביום שביעי של פסח נערך טיש ארוך ומיוחד בו שרו את היוצרות לשש"פ, 'ובכן ויושע ה" בניגון של אקדמות, ניגון הבנוי מעשרים ושתיים בתים, כשכל אחד מהקאפעלע מכובד בבית אחד מהיוצרות. בסיום הטיש שרו שלוש פעמים 'חסל סידור פסח' כאשר מפי המוני פיות בוקעת יחד הזעקה האדירה: 'לשנה הבאה בירושלים', ובכך ננעל חג הפסח בחצר הקודש.

(מתוך ה'ארכיון היהודי')

לעבוד את ה' גם בימי הסתר ומרידות

יָכוֹל תְּבעוד יוֹם, תַּלמוד לומר בַּעבור זה , בַּעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך...

כה סיפר חסיד שזכה להסב אל שולחן הסדר של מרן הבית ישראל מגור זי"ע בשנת תש"ו,

הסדר הראשון שנערך אחרי סיום מלחמת העולם השנייה, בה נהרגו על קידוש ה' כל בני משפחתו של מרן זי"ע. בין הדברים אשר אמר אז הבית ישראל זי"ע:

- שמא תחשוב לעבוד את השי"ת "יכול מבעוד יום" רק כשמאיר לך הכל כאור יום , "תלמוד לומר בעבור זה, לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך",- היינו תמיד, גם בזמן הסתר פנים, בזמן שה"מצה" וה"מרור " מונחים לפניך. כשהכל חרב והרוס....

גם בשעה כזאת מוטל עלינו לעבוד את הבורא יתברך... כי בני ישראל מאמינים בני מאמינים הם שהכול לטובה, ואין ביכולת האדם להשיג דרכי המקום...

{(עמ' קיא) ליקוטי אב - הגדש"פ}

'יש מצוה לספר שליל יציאת מצרים האיר כיום'

/ הרה"ג ברק בן ניסן שליט"א

'וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְהוָה לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם' : מקשה רבנו האור החיים הקדוש, מדוע כתוב 'ביום ההוא' והרי סיפור יציאת מצרים הוא בלילה ולא ביום???

ומתרץ רבינו הקדוש, שהפסוק מרמז שהיה נס באותו הלילה שיצאו ממצרים, שהאיר לישראל כיום, ולכן בצדק נקרא 'לילה' זה 'יום', כי הוא היה באמת יום.

ומוסיף רבנו הקדוש, שהפסוק מרמז, שיש מצוה מיוחדת לספר בליל הסדר, גם את הנס שאותו הלילה שיצאו ממצרים היה 'לילה כיום יאיר'. וזו הכוונה 'והגדת לבנך ביום ההוא' שיש מצווה לספר ולהגיד לבן שלך, שאותו לילה נעשה יום.

רבנו הקדוש, בפרשת בלק כתב לפרש מה שאמר בלעם 'תָּמֹת נַפְשִׁי מוֹת יְשָׁרִים' שבלעם רצה למות מתוך תשובה, אבל לא רצה לחיות בתשובה. ומוסיף רבנו הקדוש, ומספר: 'ראיתי רשעים שאמרו לי בפירוש, כי אם היו יודעים שיחזרו בתשובה ותיכף ימותו היו עושים תשובה, אלא שיודעים שאינם יכולים לעמוד בתשובה זמן ארוך, כי דבר מלך זקן וכסיל עליהם רחמנא ליצלן' עד כאן לשונו. כלומר, אחד מהדרכים של היצר הרע, שכאשר אדם רוצה לחזור בתשובה, היצר אומר לו, אתה הרי כבר מכיר את עצמך שלא תחזיק מעמד, ועדיף שלא תתחיל כי ממילא מחר תיפול. והעצה היא להחליט שלפחות היום אהיה טוב, ואין אני צריך כעת לחשוב על המחר. וזה מסביר ומשלים את דברי רבנו הקדוש המובאים למעלה, שלכאורה מה נשתנה ונתעלה נס זה יותר משאר ניסים שהיו באותו הלילה, שיש ציווי מיוחד מן התורה לספרו, ומהו החשיבות המיוחדת שיש לו??? אלא התשובה לכך היא: לפעמים היצר הרע מכניס את האדם לייאוש שהוא שקוע כבר כל כך בעבירות שאין לו אפשרות לצאת משם, ובוודאי שלא יוכל להשתנות ולהתעלות לקצה השני של הטוב. אולם ליל יציאת מצרים מלמד אותנו שאין זה נכון, כי גם כשהאדם נמצא במצב של 'לילה' המסמל עוונות ורוע, יכול ברגע אחד אותו לילה להאיר כמו 'יום' המסמל קדושה וטוב. וזו גם ההדגשה 'והגדת לבנך ביום ההוא' שאין לאדם לחשוב מה יהיה לעתיד ואם יוכל לעמוד בתשובה זמן ארוך, וגם אין לחשוב על העבר, והעיקר הוא 'ביום ההוא' מה מצבו עכשיו. [אור החיים בא פרק יג, פסוק ח]

עוד כתב רבנו האור החיים הקדוש, שמצוות סיפור יציאת מצרים הוא סגולה לבנים, ובזה מפרש את הפסוק 'והגדת לבנך' שאם תקיים מצוות 'והגדת' אז תזכה 'לבנך' שיהיו לך בנים. ובלשון קודשו של רבנו הקדוש: 'רמוז באומרו והגדת לבנך, שאם יגיד הגדה האמורה בעניין, יזכהו ה' שיגיד לבנו'. קטע זה של רבנו האור החיים הקדוש, התפרסם כסגולה גדולה לחשוכי בנים, ללמוד אותו בליל הסדר לזכותם של חשוכי בנים, והדבר מביא לישועות גדולות בעניין. ויש בידינו עדויות על עשרות אנשים שנושעו על ידי כך.

ריקוד הבעש"ט על השולחן בליל הסדר

בהקדמת ספרו 'וחם השמש', מביא רבי שלום משאש זצ"ל, מעשה בבעל שם טוב הקדוש שהיה עושה ליל פסח עם תלמידיו. והנה בתוך הסעודה קפץ הרב על השולחן, והחל מרקד ריקוד עצום בין הצלחות, והוא בעולם אחר לגמרי. המתינו לו תלמידיו עד שפסק מריקודו ונח מעט, ושאלוהו: יודיענו רבינו איזו בשורה טובה שמע. אמר להם: בני, שמועה שאין כמותה בעולם שמעתי, קול הקורא בעולם הבא 'הרב בעל שם טוב אין לו חלק לעולם הבא'. תמהו תלמידיו: אם כן, קינה מיבעי ליה, ולשמחה מה זו עושה. אמר להם: יודעים אתם מה שאומרים אנו בכל לילה 'שבור והסר שטן מלפנינו ומאחרינו', הכוונה שהשטן מלבד מה שמתגבר עלינו לפני עשיית המצוה, עוד זאת מתגבר עלינו גם אחר עשייתה, כדי להפחית לנו ערך המצוה, והוא פונה ואומר לי 'הרב בעל שם טוב, איזו מצוה גדולה עשית היום. שמעתי שהכינו לך בעולם הבא כסא בין אברהם ליצחק אבותינו, כדי שאתפאר ויגרעו לי מן המצוה. עתה כששמעתי שאין לי עולם הבא, שמחתי מאד, כי מעתה כל מה שאני עושה אינו אלא לשם שמים גמור, לעשות נחת רוח ליוצרינו. מזה נלמד אנו, מסיים רבי שלום משאש, לעשות את כל מעשינו לשם שמים, לא לשום תכלית שכר. ובוודאי אין לחשוב ח"ו שאין שכר לעולם הבא, שהלא כבר אמר אברהם אבינו 'האף תספה צדיק עם רשע, חלילה לך, השופט כל הארץ לא יעשה משפט'. אלא שהאדם לא יעשה המצוה כדי לזכות לעולם הבא, אלא יעשה את המצוה לנחת רוח ליוצרו, והעולם הבא ממילא יבוא.

ממנהגי העדות בפסח

כבש מבוכרה

משה אמינוב הוא קצב ובעל אטליז מפורסם. בימים שלפני חג הפסח עסוק משה במכירת כבשים שלמות לבני עדות יוצאי בוכרה, קווקז ופרס. כבשים אלה מיועדות לשחיטה לפני חג הפסח.

"מנהג שחיטת הכבש הוא חלק ממנהגי העדה הבוכרית לזכר קורבן הפסח", אומר אמינוב. "יש כאלה שלוקחים את דמו של הכבש ומורחים בו את משקוף ביתם, כמו במצרים. אצלנו, כמו גם בעדות נוספות, נוהגים לצום בערב חג הפסח, לזכר מכת בכורות. בליל הסדר אנו יושבים על כריות הממוקמות על הריצפה. כאשר חוזרים הגברים מבית הכנסת, אשת הבית מקבלת אותם עם שק של מצות על גבה כשהיא מחוללת ריקוד בוכרי. במהלך קריאת ההגדה, כאשר מגיעים לפרק האומר 'ואילו הוציאנו ממצרים', ושרים 'דיינו', מקבל כל אחד מהמסובים הצלפות עם בצל ירוק על גבו: אב מצליף בבנו, הבן מצליף באביו והאישה בבעלה, לזכר ההצלפות בהן היכו המצרים באבותינו שהיו עבדים במצרים. מנהג נוסף: בעשר המכות, בעת התזת היין המסמל כל מה ומכה, שופכים את היין לקערה גדולה ושומרים אותו במשך כל השנה, כסגולה לשמירה מפני אויב או שכן רע. נוהגים לשפוך את היין על מפתן ביתו של השכן במקרה שיש סכסוך. כאשר אחד הילדים מוצא את האפיקומן, אוכלים חלק ממנו, וכל אחד לוקח לסגולה חתיכה קטנה לכיסו ומצפין אותה במשך כל השנה כסגולה לעושר".

מבבל לירושלים

אשר מועלם, איש נדל"ן, עורך את הסדר עם בני משפחתו לפי מנהג אבותיו שבאו מבבל ובמנהג ירושלמי.

את החגים, במיוחד פסח, אני מקפיד לערוך כמנהג אבות אבותי. אני יודע שלפחות אני מעביר מדור לדור את השושלת והשורשים, היהודים ומקיים את מצוות 'והגדת לבנך'. פסח זה חג שהנכדים והילדים מחכים לו כל השנה. בבית הכל חגיגי, הכלים חדשים וכך גם הבגדים. במהלך קריאת ההגדה, כשאומרים 'קדש', זאת סגולה לכל הרווקים לבקש רצון להתקדש, מלשון קידושין. כאשר אומרים 'מה נשתנה', כל אחד מהמסובים מספר מה הוא רוצה שישתנה השנה, והמסובים עונים אמן. על השולחן מונחת בנוסף לכל הדברים גם חרוסת דבש תמרים, שנקראת סילן, אליה מוסיפים שקדים כתושים. אשתי, שהיא ממוצא עיראקי, סוחטת את התמרים ומוציאה מהם את הדבש. החרוסת מסמלת, לפי יהדות בבל, את הטיט שבו השתמשו אבותינו במצרים. אנו נוהגים לאכול בשר טלה בערב פסח. מנהג ירושלמי הוא להניח על השולחן כוס גדולה לאליהו הנביא. אנו גם משאירים את הדלת פתוחה במשך כל הלילה לאליהו הנביא. בתי נשואה לאשכנזי, ואצלם לא נוהגים לאכול קיטניות, למרות שאצלנו אוכלים אורז וקיטניות במהלך החג. אבל אנחנו מבשלים אוכל מיוחד, כמנהג הבעל. חג הפסח הוא התכנסות משפחתית. זאת הזדמנות טובה להעביר את המנהגים מדור לדור. זה מה שאני זוכר מבית אבא ואמא וזה מה שאני מעביר לילדי ונכדי.

בסוד שיח

כשם שפרצופיהם שונים
כך דעותיהם שונות

לכל בית ישראל,
חג כשר ושמח.

מאחלים חברי מערכת בסוד שיח

עריכה גרפית - גיל ויין

נשמח לקבל תגובות והערות מהקוראים
בדוא"ל: besod@013net.net